

tempore Carolus filius Regis Bohemię . qui pergens
in Italiam imperialem suscepit coronam ab Urbano . v .
Fuit hic Imperator doctus satis & multarum litterarum
peritus .

Capitulum . xxiii . de Henrrico . iii . Io . filio .
xliii . Rege Castellę & legionis & de clarissimis
filiis eius & de infante Fernando eius fratre
minore natu postea Rege Aragonum & de
inclita eius prole .

ENRRICVS . iii . Iohanuis prædicti primoge-
nitus filius regnoꝝ Castellę & legionis gubernar-
cula illico suscepit . Cępit autē regnare anno domini . M .
ccc . xc . & cōputādo ab Athanarico primo rege Gotho-
rum . lxxxi . a Pelagio uero qui primo regnauit post cla-
dem Hispanię . xliiii . regnauit autē annis . xvi . In cęteris
regibus regnādi tempus descripsimus . In hoc uero glo-
rioso Henrrico non tantum regnādi q̄tum uiuēdi ordinē
diferemus : nec q̄ multum regnauerit sed q̄ pie q̄ bene &
iuste uixerit afferemus : qui & si paruo tempore in mūdo
fuit . longissimo tamen tempore uiuere & regnare cęsen-
dus est . paucis enim diebus uitam mortalē sortitus est .
qui magnis præmioꝝ cumulis floruit : quo fit ut q̄tenus
ad dierum numeꝝ actinet . breuis fuit eius uita : sed quo
ad fructum & præmiū longissima . ad quē sensum puta-
mus sapiētem dixisse . quia iustus cito perit . Impius autē
multo uiuit tempore in malicia sua : Vnde Ciprianus ait
magis letādum est q̄ iustus . breuē sed fructuosam uitā
transegerit . q̄ q̄ longam non uiderit : Henrricus igitur
xii . annoꝝ erat cum regnare cępit . teneros tamē annos
supplebat sūma illius grauitas & prudentia : Cani enim
illi sensus erant . Hic tempestiue duxit uxorem uidelicet

1390.

dominam Catherinam filiam ducis Clocestre & Constantie filie Regis Petri . per quod matrimonium pax auctore deo sequuta est inter Hispanos & Anglicos . ut supra diximus : Hic Princeps pacificus fuit quietus & mansuetus . consilio & maturitate ac omni uirtute preclarus : Vacabat tamen plurimum quietudini regnoꝝ ex preteritis tumultuationibus non usquequaque sedatis . Cum igitur nonnulli eum hortarentur ut reformaret regnum . uolentias coherceret . quia ubi iustitia non uigebat . & unusquisque quod libebat non quod decebat ageret . Henricus quesuit que nam foret eius rei causa . Illi aiunt . quia in his tui regni iniuriis . neminem punis flagitiosum : putans decori esse regibus a sanguine abstinere . Veritamen ut sapientes uolunt pro salute corporis humani . cuius instar habet cuiusque regni res publica . plerumque modicus sed uolentus cruor extrahitur ne totius compagis corporis sanguis effundatur : Ad quos Henricus uerum inquit attulistis : sed uidete si a uobis ipsis incipiendum sit . Videte iterum an uos ipsi uiueretis . si illico peccatorum uos censura plecteret : Nam ut noster Seneca ait seuissime . aduersus peccates erigimur & ipsi eadem committimus . decet igitur ut putamus lenitiuis remediis corpus depurgare ante quam igne & ferro ulcera cauterientur : Quare equanimiter a Regibus subditorum errata pro loco & tempore toleranda sunt : qui meminisse debent quod fortasse ipse aut sibi propinqui & dilecti habeant in quo tolerari desiderent : quod pulchre Augustinus non negauit . inquiens quia contra omnia uicia humana uel cauenda ne existant uel sananda cum extiterint nihil utilius putandum quam aliquando seueritati detrahere : Accedit quia ut sapientes uolunt . pulchrum est principi eos plerumque tolerare quos amat : Verum si ut dicitur plurimum inualuit hominum malicia . non parum discriminis & periculi est repente atque districte punire : Imitatus est

Henricus Antoninum Pium quem Iulius Capitolinus refert. cui cum in simili euentu a suis suaderetur de reformâdo rei publice statû. uideo inquit hoc tempore pay de iusto pay de honesto hoibus inesse. Adeo ut nec uos ipsi infontes sitis: Verûtamê ad id agêdû multus opus est gladiis: multis securibus ut in antiquû statû publica forma redigatur: quippe plurimis carorum modorum lamêtis atq; mortibus ad eum statû quê cupitis perueniendû est. si tamen deus uitâ donauerit. cum tempore iniqua purgabimus tempora: Quibus sapiētissimis uerbis. ad quos loquebatur admonuit. & infontes ad reformationis spem usq; perduxit: Hic igitur Henricus de quo sermo est. ex prædicta Catherina Anglica. duas primo filias uidelicet Mariâ & Catherinam genuit: de ulteriori enim progeniē desperatus. quia ualde infirmus Vxor uero pinguiissima erat. tãdem quodã modo miraculose. diuina sic disponente clementia. idem Henricus præter omnē suâ & cunctoꝝ de regno spem. genuit Iohannē. ii. patrem istius moderni Henrici regis. de qua re tota Hispania nimiû exultauit. Fernãdus uero infans frater Henrici minor natu. cõtinuo cum eo erat. habēs in regno Castellę amplû patrimoniû castroꝝ & uillarum quod Iohãnes pater & idem Henricus frater ei cõcesserunt: Sortitus est igitur Fernãdus infra regnû uxorem nobilissimã quidem & ditissimã dominã Comitissam de Alburqueç eius cõsanguineã filiam Comitis Sancii ex recta linea regia descendentem: Ex qua dum moram in Castella trahere. & longe ante q̃ regnû Aragoniē obtineret. genuit amplã & gloriosam prolē: uidelicet Alfonso postea Aragonû & Sicilię Regem: Item Iohãnem modernû Aragonû Regem. Tertio infantē Henricum magistrum sancti Iacobi: Quarto infantem Petrum qui apud Neapoli machina interfectus est. Quinto infantē

Sancium . qui magister de Alcantara postea effectus & in iuuenili etate obiit : Sexto Mariam . Septimo Iohānā clarissimas filias . quę altera Castellę altera Portugalię reginę felicissime fuerunt . & matres modernorum Regum Castellę & Portugalię . Itaq; ex prædictis duobus fratribus Henrrico uidelicet & Fernādo . progenies admodū gloriosa processit . sed uerum est quia omni glorię atq; felicitati proximū est periculum atq; permixtū discrimen ut inde meror plerūq; cōtingat . unde procedit & gaudiū Euenit enim ut Hispania eodem fonte dissidia sentiret : quo quietem quo gloriam putauit suscepisse : Nam tante nobilitatis & uirtutis prolem Hispanię capere nō potuerunt : quo effectum est ut ea ipsa tam excellens & magnifica proles Hispanias omnes plurimū tumultuātes redderet . ut patebit illico . quę res non modo in Hispaniis singularis sepe cōspicitur . sed ubiq; cōmunis : Quocūq; enim in regno plurimi cuiq; regi filii nascuntur . totidem regno futura parantur discrimina : hinc in libris regum scribitur melior est unus q̄ mille filii impii . & Iob ait si multiplicati fuerint filii . erunt in gladio . Rursus scriptū est propter peccata terre multi principes eius : Rursus ubi multi potentes multi sunt & oppressi : fertur quendā regem Francoꝝ plures genuisse filios : & cum magnates regni in natuitate cuiuslibet filii : ut moris est publica festa agerent : Primogenitus regis non satis ob eam rem letus : interrogatus de causā mestitię : multos inquit uos ipsi festiuatis letantes . quos aliquando paciemini deuorantes : Ego etiam doleo futura dissidia quia hii omnes non tam fratres . q̄ mihi hostes nascuntur : eruntq; multi bellantes aduersum me ut non mentiatur propheta filius matris meę pugnat contra me : Subdens unus filius Regis . unitas est regno : plures uero plures discordias generant : quia scriptum est . effusa est contentio inter

Principes : Hic Fernandus infans obedientissimus fuit
fratri Henrico Regi nec unquam ei loquebatur nisi flexis
genibus .

Capitulum . xxiiii . de preclaris uirtutibus huius
Henrici . iii . Demum de filiabus eius & quibus
nupserunt & de tempesta morte dicti Henrici
& de occurrentibus suo tempore .

D EVNDEM Igitur henricum . iii . redeuntes
paucula quedam ut ex multis eius uirtutibus com-
memorari libet . Fuit siquidem hic Princeps deuotissimus &
deum timens . orationi ualde assiduus . ecclesiam & eius
ministros uenerans . mansuetus . humilis . iustus . &
rectus . paruis & magnis iustitiam ministrabat : Raro
quempiam puniebat . non utique ut delicta impunita re-
linqueret : Sed ut de gente Bragmanorum Policratus ait tam
iustus erat : ut opus punitione aut uindicta non esset . ubi
nulla fiebat iniuria . ob eius igitur ingentes uirtutes non
modo a subditis : sed ab extraneis & forensibus pluri-
mum amabatur . Adeo ut tantum auctoritatis fame &
nominis . apud exteris gentes nemo habuit . nulla aut
rara tributa siue tallias indixit . licet militibus & Baro-
nibus integra stipendia persolueret : ac munifica bene-
ficia conferret . tam liberalis fuit : ut quos non posset
officiis & honoribus preponere . locupletes teneret . sa-
laria multa auxit benemeritis . Sed & plura illis subtraxit
quos aut inhabiles aut male uersatos uidebat accipere .
dicens ut alter Antoninus Pius . quem Iulius Capito-
linus refert . nihil esse sordidius . ymo danosius quam quod res
publica grauetur ab his qui nihil in ea suo ingenio aut
uirtute conferrent : quia iuxta Aristotelis in politicis sen-
tentiam improprie cuius dicitur : qui parum aut nihil

ciuitatis aut utilitatis rei publice potest afferre: Cuius
modi sunt sordidi aut iutiles homines quos philosophus
ipse banaufos uocat: plurimas deniq; Henricus expen-
sas fudit. tam in hedificando q̄ desolata castra reparādo
p̄sertim in fronteria Sarracenorum & regnorum suo-
rum limitibus. Nam fortalicium & arcem Murcie .
palacium deniq; de Miraflores prope ciuitatē Burgen-
sem & latissimum campum siue parcum murari fecit
ubi postea Iohannes .ii. filius eius. deuotissimum ce-
nobium Cartusiensium construi fecit. & ibi sepeliri uo-
luit: Rursus hic Henricus munificus atq; magnificus
fuit. p̄sertim in recipiendis & honorandis oratoribus
ad illum uenientibus. quos liberalissime donabat: Adeo
ut nullus in largitione efusior esset: nec in cunctis ho-
minum officiis moderatior. se enim ipsum quo uolebat
uersabat. Nam cum tristibus seuerē: cum remissis iocūde
cum senibus grauitē. cum iuueuibus exemplariter &
comiter. Ceterum hic prudentissimus Princeps uiros
doctos atq; consilio & experientia tritos plurimū dilexit
atq; euexit: Dicebat enim longe plus rei publice cōferre
sapientum consilia q̄ arma fortissima. maiora illustrioraq;
intellectu q̄ gladio confici. Vnde sapiens & rex Salomō
id ipsum expertus ait. melior est sapientia q̄ uires &
uir prudens magis q̄ fortis: Demum idem Henricus
illud Ciceronis in officiis. semper in ore gerebat. quia
Solonis erudita consilia. non minus Atheniensibus
profuere. q̄ Themistodis armata uictoria: Nam ille triū-
phus semel ciuitati profuit. sed illa sapientia & consilium
semper proderit. maioris enī uirtutis esse dicebat. cōsilio
prouidere. nequid aduersū ciuitati accidat. q̄ armis pro-
hibere ne ueniat. qui enī armis hostes superāt a fortune
uarietate ducūtur. quinimo ut ait Seneca. similes sūt nauigā-
tibus. qui fortune flatibus agitati nō eūt. sed ferūtur /.

.numera ret. pp.
cartae. ad rale fig. m

† quia aliquas gentes de regno Aragonie in suum auxilium ducebant: Ea de re cuncta loca castra & dominia predictorum Iohannis & Henrici ad manus suscepit. Igitur Iohannes & Henricus ad fratrem Alonsum regem Aragonum recurrerunt: qui adiunctis secum populis Aragonensibus & paucis Castellę magnatibus cum magno exercitu & potentatu Castellam ingredi deliberat, obtenturus patrimonia fratrum & expulsurus Aluarum predictum. Confidebat enim in nonnullis regni Castellę nobilibus, qui tandem ei minime auxilia presterunt: Imo regem suum Castellę secuti sunt. Iohannes uero rex Castellę cum dicto Aluaro & tota Castellę potentia occurrit eidem Alfonso regi, quod intuens Alfonsus aliquantulum retrocessit, & quia Alfonsus regnum Castellę manu potenti ingressus fuerat. Rex Iohanes eum insequens regnum Aragonie ingreditur. Nam apud oppidum Harica uterque insedit exercitus magnus ualde: qualis a centum annis non fuit in Hispaniis congregatus. Regine itaque Castellę & Aragonie uxores & sorores permixtum utriusque Regis dolebant interno dolore, quia utroque euentu non nisi miserum exitum timebant: necesse enim erat unamquamque de uictoria dolere, cum aut maritum aut fratrem uinci oportebat: & ut de Sabinis feminis Augustinus commemorat: quarum patres & fratres simul cum maritis bellabant: sic calamitose: sed inclite Regine ordinatis aciebus: triste spectaculum mestissimamque palestram cernere uerebantur: Nec aliud superesse uidebatur: quam uel sanguine fratrum dotarentur: uel maritorum cede uiduarentur: & qui uinceret miserabiles a sororibus amplexus extorqueret: timebant quoque misere ipse Regine ne auderent flere fratres deuictos: ne offenderent maritos uictores: quare pro se dandis tam funestis dissidiis summopere laborant: antiquos illos Romanos imitate, qui teste Valerio maximo

*El aspeyto de castilla como
sermana del pñe arago
vataz in fante de en tñg
muger del pñe arago
in fante de en tñg fue fene
nas del pñe de castilla ar
chayenabis de quato da
los bernuag los vnos m
otros fue fene cidog co
de ploga jas y pñe egos
ndade otros in terra for
biziero amigos*

conuentum instituebant & caristia appellarunt : ut si aliqua inter cognatos & affines querela esset orta : a diuitis pacis fautoribus tolleretur . Ad pacandum igitur dissidentes maritos simul & fratres preclarissime Regine omnē adhibent conatum : Iuliam Cæsaris filiam & . G. Pompei uxorem imitate : cuius summa uirtute & prudentia patris ac mariti intestina dissidia : quamdiu illa uixit quieuerūt . Ea uero mortua orbis & urbis trāquillitas perturbata est | Assistebat tandē eisdē nobilibus Reginis | dominus Cardinalis de Fluxo legatus a bonę memorię domino Martino . V . super hac re ad Hispanias missus : Post multa igitur placuit pacis auctori q̄ inter eos treuge positę sunt | & deputati fuerunt sex iudices ex utraq̄ parte qui eas omnes differentias sua sententia complanarent inter quos pro parte Alfonsi Regis Aragonum : alter ex deputatis fuit beatę memorię Sanctissimus dominus Papa Calistus secundus tunc Episcopus Valentinus | qui per quinque cōtinuos ānos in una diētā apud Agredā cum aliis mansit deputatis : tandem auctore deo conclusa atq̄ firmata est pax perpetua inter eos : Et Iohannes Rex Nauarre & Henricus redierunt in Castellam . Demum uero eo tempore Eduardus Rex Portugalię moritur relicto paruulo filio Alfonso & tribus filiabus : Alfonso regnum obtinet : sed super tutela oritur discordia inter Reginam & infantem Petrum fratrem Eduardi Regis : Post multa uero infans Petrus : licet de facto puerum ad se recepit : atq̄ ut tutor gubernat . Regina recedit a Portugalia in Castellam & Reginam sororem & fratres adiit . Interim crescit Alfonso & ut aiunt de consilio aliorum patruorum qui Petro fratri inuidebant iniuriam matris uendicans in . xy . ętatis suę anno Petrum tutorem a se expellit | qui cum resistere conaretur | per Regem & patruos in bello campestri occiditur : expulsis filiis a

Arbitri inter Reges.

Tertius

Ætas maior Regū.

regno inter quos fuit nobilis dominus Iacobus postea
Cardinalis Portugalensis :

Capitulum . xxx . de clarissima uictoria Iohānis
Regis Castellę contra Sarracenos Granate & de
iterata discordia inter Iohānem Regem Castellę
& Iohannem Regem Nauarrę & infantem Hen
ricū & de hiis quę acciderunt in oppido de me
dina & de fuga Aluari de luna .

ACTA ITAQ; HAC FOELICI PACE IN
ter Iohannem Regem Castellę : & Alfonsum Re
gem Aragonum & fratres suos : Alfonsus Rex
Aragonum Italiam petit & in conquesta regni Siciliae :
Cuius progressum infortunia deinde prospera gesta tam
promiscua secundarum ac aduersarū rerum uicissitudine
fortuna totauit : ut quemadmodum de Cęsare Augusto
Valerius ayt . non sit facile discernere calamitosior an be
atior fuerit . Verum quia Alfonsus aduersa infatigabili
labore sustinuit : quinymo fortunam ipsam sepe in eum
seuientem cum pudore superatam in sui auxiliū summa
prudencia & perseuerantia conuertit merito ut putamus
inter felicissimos computandus est : Cuius latius gesta
enarrare modo propositi nō est / qui solum de Hispanicis
rebus agere decreui : eo maxime quia apud Italos tam
recens tam clara tamq; illustris est eius memoria / ut non
secus de diuo Alfonso / q̄ de quodam huius seculi sydere
splendore loquantur . Iohannes uero Rex Castellę cum
accepisset perfidos Sarracenos : non parua intulisse dāna
terris suis / ut erat catholicus & deuotus in propria sacrū
templū beatę Marię de Guadalupe uisitauit / ubi oblatis
deo muneribus ac diuo auxilio confortatus patriā Sar
racenorum ualida manu ingreditur . Imitatus Samuele

7
qui dum offerret olocausta : filistei castrametati sunt cui/
tates Ifrahel. Sed ueniēte Samuele ad bellū illico in tonuit
dominus fragore magno super Philestum & exterruit eos
& cęsti sunt a filiis Ifrahel : Nec aliter Iohānes eosdē Sar/
racenos magna clade percutit & plurima castra & oppida
ab eis ui & armis obtinuit : inter cętera Huestā : Ximenā
& Vellem & plurima alia / deinde urbē Granatā popula/
tissimā obsedit / licet non facile obsidionē patitur : Sarra/
ceni uero ingrādi & incredibili numero sese diuidētes / alii
intra muros urbis : alii extra inter ortus difficiles aditus
habentes sese receperūt , Cumq; exercitus catholici ad
mēnia urbis Granate accederēt Sarracenosq; impeterent.
Illi freti comoditate loci in multitudine cōfidentes / diuer/
sis partibus pręlium cum nostris cōseruerūt / durissimum
quidē . tandē diuino pręsidio opem ferente occubuerunt
ex Sarracenis fere decem milia . Cęteri uero terga nostris
ostendētes intra urbē sese muniūt : quia igitur tēpus hye/
male appropinquabat / uariisq; alijs causis Iohānes Rex
Castellę exercitū suū dissoluit & in Castellā cum fęlici &
gloriosa uictoria rediit . Post hęc quia inuidia hostis hu/
mani generis teste Augustino . Semper optima & sancta
opera intercipere conatur / ueluti qui de fidei incrementis
dolet : inuidēs unitati fidelium in terris / quā ipse uulnerauit
in cęlis / nouas intestinasq; iterum inter Iohannē Regem
Castellę & Iohannē Regē Nauarre & infantē Henrricū
cōplicesq; suos discordias seminat . Illi enim ut prius co/
nabātur Aluaz expellere & regni gubernationi intēdere
quibus etiā pręsidio erat inclitissima nobilis Maria Re/
gina Castellę & filius eius excellētissimus Henrricus pri/
mogenitus tūc Princeps Castellę cū nōnullis eiusdē regni
nobilibus . Congregarūt igitur exercitū prope Metinā .
Rex uero Castellę intra oppidū prędictū cū Aluaro &
paucis se recepit / illi ergo non nisi libertatē Regis prosequi

id quod naba affa ielm
fuer mano iutarosco
in apc de castilla d e ptiq
d h o s g r a d s i e r c a r o a l
a d a l u a r o e m e d m a
d d q l o q r i a l i b e r t a r d
a l u a r o m a n o c h e e t r a
v i l l a i d o s a p a l a c i o s u p l i
d m u c h a m m i l d a d a l p e i
u s i e s e q f u e s e a d e l a t e e l
r i o d e d o n a l u a r o e l p e i
t r a p a r t e d o i s o a d d a l
q s e p u s i e s e e n c o b r o i a s i
o d s t a m a n e r a q d i a f u
d a l u a r o d e l a c o r t e

acclamabant: quam miro modo oppressam Aluari artibus & potentia asserebāt. Tandē ad nonnulla capitula cōcordiē deuenitur. Signāter circa expulsionē Aluari nō modo personā sed Regis animū ut diximus opprimētis dum itaq; tractatus ipse penderet. quadā intēpesta nocte nescitur quo pacto datus est aditus oppidū obsidētibus Regina igitur Castelle & Princeps filius suus ac Iohānes Rex Nauarre & infans Henricus & ceteri magnates: Rege & Aluaro ignorātibus manu armata sed animis mitissimis absq; alicuius offensione oppidū ingressi Regē humiliter adeūt quē cū magna salutātes reuerētia & corā eo genua flectētes supplicāt moleste ne ferret q; Aluarius qui tot dissidiis nō modo causam dabat sed eius regīā personā oppressam tenebat caperetur. Io. uero Rex tumultū prēsentiens: paulo ante Aluari auisat: ut illico solus uitā seruet qui fratre suo Archiepiscopo Toletano comitatus equorū uelocitate fretus euasit: & pro aliquo tēpore Maria regina ac Rex prēdictus Nauarre & infans Henricus Regē comitati sunt eūq; ut libere gubernet cū summa moderatione effecere: quo effectū ut inter ipsos tumultus dissidiū cessaret & ut in simili Augustinus de Gracco tumultu refert: Eo ipso loco ubi Princeps aut uictus aut captus putabatur ibi uictor libertiorq; euaderet & qua die Rex atrocius potuit irritari eadē māsuertior feliciorq; quo uellet pergeret.

Capitulū . xxxi . de reditu Aluari ad Regē & de bello apud oppidū de Olmedo in quo Iohannes Rex Nauarre & Henricus & sibi adherētes fusi fuerūt & tandē de cōcordia sequuta & de felici exitu illoꝝ qui cōtra Regem arma mouēt.

ED NEC quieuerūt penitus dissidia: paulo enī post inclita domina Blanca regina Nauarre: uita

functa est|quare Iohānes rex Nauarre uxore duxit nobile
ac plurimis uirtutibus premita Iohānā filiā domini Fri/
derici admirādi Castellę ex regio orto genere descendens
cunctoy Hispaniay Regum cōsanguinei ex qua genuit
Fernandū ac Iohānā nūc superstites & alios qui in teneri
etate uita functi sunt|Fernādu itaq; per obitū Caroli eius
fratris primogenitus : Aragonię Princeps efectus est .
Verū idē Io . longe ante genuit plures filios naturales tā/
tum|inter quos Alonsum|deinde Io . nūc Cesaragustanū
Archiepiscopū procreauit|Interim uero Iohānes rex Cas/
tellę angebatur absentia Aluari . anima enī eiusdē Regis
colligata erat Aluaro|fiebātq; multi tractatus secreti inter
Regē Castellę & Aluay & alios Barones regni : ut Al/
uarus rediret|qui tandē assentiētib; Regina & fratribus
suis ad Regē uenit . Rex itaq; Nauarre & Henricus &
cōplices hoc ferre nō ualētes|nouis deniq; succrescētib;
dissidii causis|itey exercitū cōgregāt|idq; & Iohānes Rex
Castellę agit|adunati sunt igitur utrinq; exercitus prope
oppidū de Olmedo : Rex uero Nauarre Henricus infās
& cōplices predicti|nō cōtra Castellę regē : sed cōtra Al/
uay pugnare uelle dicebāt|tandē preter spem bellādi|nō
nulli iuuenes nobiles utriq; se impetere leui bello incipiūt
quod moderni Scaramuqam uocant|paulatīq; sese aluit
preliū Henrico id ipsum desiderāre|in quo rex Nauarre
infās Henricus & sibi adherētes fracti & uicti sunt : &
aliqui ceciderūt|inter quos infās ipse Henricus nobilissi/
mus letaliter percussus est|ex quo post paucos dies obiit
in regno Aragonię uno superstite filio legitimo ex nobili
filia Ludouici Pimentel Comitis Benauēti : Nec potuit
Henricus aduersa fata fugere|& qui ad bellandū ardētior
omniū fuit|primus omniū occubuit : Fertur Iohānē Na/
uarre plurimosq; Berones infanti Henrico suasisse|ne ea
die confugerent|ad quos spiritu forti . illud Epamynunde

imo sehallando sim donal
o trauā sus tratos como
uescala wite sabido por
pidnadaffa zel in fan
tenpiq; in taro gragente
pei asmes mo idreose
illa enq; fue d; barata
pidnadaffa zel in fan
a malherid q; mu iode
poo ilnegodiuclmas
goelpei ad aluaro ito
ridarad

Greciꝫ Imperatoris dixisse aiunt : si principari uultis hīs
ludis uobis utendū est | nō palestris armis | nō minātibus
uerbis | quodq; si hodie nō pugnatīs ut hosti seruiatis ne-
cesse uideo | longe deniq; melius fore asserēs animas in acie
uiriliter effundere | q̄ in cathenis satis ab eo expertus tur-
piter cōsumere . Eo igitur expleto cōgressu | Rex Nauarre
ac nōnulli Comites & Barones Castellę ei adherētes Ara-
goniā satis celeri gressu petierūt : Non legimus prosperos
illoꝝ exitus | qui cōtra Principē cui fidē dederūt | seditiōes
aut bella mouēt . Scriptū est enī Noli stare cōtra faciē re-
gis & nō coneris cōtra itū fluuii | & itez ne dicas quid fa-
ciet nobis Rex : Sicut & rugitus leonis | sic & terror regis .
Iusta est enī Regis indignatio in eos qui Regē inquietāt
q̄q; enī Ieroboā filius Ioas | rex Israhel : prauus & idolatra
foret | displicuit tamē deo rebellio cōtra eū facta | quinimo
acriter punita est : Rursus teste Iosepho | cū alter ex Re-
gibus Egipti | postq; Senatui fidē prestasset : arma contra
Gneū Pompeiū sumeret | prelio interceptus | arma nō cō-
tra Senatū sumpsisse assererat | nec ut aliena caperet | sed sua
tueretur | cui a Pompeio responsum est | nihil sua interesse
an Rex Egipti iuste uel iniuste periret | dummodo periret
nec satis fidē seruasset | qui bellare tēptasset | sed de fide &
obediētia Baronū & militū ad Principes suos latius tan-
gimus in libro speculi uite humane in prima parte ubi
etiā agimus | quales erga nobiles Prīcipes ipsi esse debeāt
Scriptimus deniq; in commento super bulla depositionis
Regis Bohemię . Igitur post prædictā uictoriā Iohannes
patroniis omniū prædictoꝝ | qui uicti & fugati fuerāt
cōfiscatis | nōnulla Aluaro prædicto ceterisq; regni mag-
natibus donat | aliqua sibi retinēs . Tandem per obitum
Henrici : Magistratus sancti Iacobi uacans : Aluaro
cōfertur . Iohānes uero Rex Hauarre | ex eo tēpore Cas-
tellam nō est deinceps ingressus | sed in Aragonia mansit

fratris Alfonsi nomine regnum Aragonie gubernatur .
Postea uero per bonorum uiroꝝ meditationes facta est cõ-
cordia inter Iohãne Regẽ Castellę & Regẽ Nauarre pre-
dictũ|ut dimisso patrimonio in regno Castellę|certã an-
nuã florenorũ pensionẽ a Rege Castellę perciperet . Eo
tempore nobilissima Maria regina Castellę felicem deo
spiritũ reddidit : De cuius sanctimonia|honestate & hu-
militate & imensis uirtutibus ac sempiternis laudibus
plurima a me dici possent|quippe & deberẽt|nisi pro eo
suspectus iudicaretur|quia eiusdẽ domine & Henrici filii
obsequētissimus extitit familiaris|quippe qui matris sup-
tibus litterarũ rudimẽta|filii quoq; fauoribus & presidis
honorũ ultra condignũ incrementa suscepit .

Capitulũ xxxii . de ingenti affectu Iohãnis Re-
gis Castellę ad Aluarũ de Luna & quomodo ob
Aluari insolentiã|amor in odiũ mutatus est & de
mobilitate regalis animi & de preclaris exem-
plis ad eam rem .

VGEBATUR indies Iohãnis regis ad Aluarũ
de luna ingens dilectio & incredibilis caritas ; nec
est facile dictũ q̃ tener pariter & tenax ad eũ fuerit regis
amor . Nam iuxta sapientũ sententiã|necessitas amorem
indicat|& insãs periculũ|caritatis ardorẽ ostẽdit . Iohãnes
uero Rex ut Aluarũ protegeret atq; efferret nullũ perso-
ne regie periculũ|nullũ amittendi regnũ discrimen perti-
muit|quippe quẽ nulla necessitas|nulla quoq; uxoris filii
& coniunctorũ instãtia|ab illius dilectione retrahere po-
tuerũt . Ut de eo sapiẽs dicere uisus sit|quia qui diligit oĩ
tẽpore diligit : usq; adeo eũ carissimum habuit : ut ipsum
mentis eius arbitriũ quod libery deus uocat|quia liberũ
hominibus nullius uidelicet mortalis uoluntati subiectũ
concessit : Iohannes ipse in Aluari uoluntate reponeret :

ex qua una re cuncti plurimum mirabantur : quid sibi
uellet aut unde procederet tam ingēs ad hominē caritas
coniectabātq; nō tam fore uirtutis dilectionē q̄ maleficā
fascinationē | quia ut sapiētes aiunt eadē odisse | eadē cupere
eadē metuere incertū est : an amicitia sit uel factio ! Arbi-
trati sunt itaq; non ab re . animū Regis fascinatū : aut
prauis artibus ab Aluaro diu fuisse oppressum . Noui
ergo uiros quidē religiosissimos atq; doctissimos qui nō
sine mortis mētū sepe suaserāt Iohāni Regi ut suo honori
consuleret : Addentes quia cum Aluarius ipse pristinōs
mores & modū mutasset | nō obsequēdo ipse rex mutaret
animū saltē moderate diligēdo | p̄sertī quia ut dicebāt
nōnulla illius scelera manifesta uidebātur | quare Augu-
stino teste : si talibus hominibus amicitia iungeretur : ne-
cesse foret eorū culpis ligaretur : Ad quos Iohānes ipse
ut erat doctus | dicebat sapientū fore sentētias | si eos quos
diligimus in uicia ruere cōspicimus | non cōfestum dissol-
uendū fore amicitia quippe | & si incorrigibiles reddāt nō
esse rumpēda amoris fēdera | sed paulatim dissuēda ne ut
pulchre inquit Tullius | nō solū amor depositus | sed odiū
susceptū uideatur | quare secundū Ciceronē ipsum utilius
esse dicebat sensum diluere q̄ repente p̄fundere | quā sen-
tentiā summa prudētia Rex ipse sequutus est : spectabat
enī ut Aluarius ad se rediret | cerneretq; animo q̄ certis q̄q;
assiduīs periculis sint proximi qui regibus assistunt | quis
enī Regi Dauit acceptior quis pro meritis amatioꝝ Ioab
Principe militie sue | quē tamē testimonio cedi iussit | dicēs
ad Salomonē filiū suū : Nosti quid fecerit mihi Ioab &
quid fecerit duobus ducibus scilicet Abner & Amassen
quorū sanguinē fudit in pace | quare non deduces canices
eius pacifice ad inferos : sed ut sacra liquamus exempla
quis acceptior apud Alexandrum q̄ Lisimachus : quis
apud Tiberium q̄ Seranus : utriusq; tamen amplitudo

no

Nonnulli regibus gra-
ti, postea adiosi.

nota est & ruina : quis Neroni cęsari carior fuit | Seneca
nostro | ac nepote Lucano : mox tamen ab eo morti coacti
sunt : Gallus Augusto admodũ gratus acceptusq; fuit | cui
paulo post capitali odio exitit : Pisonẽ quoq; iussit occidi
Otto quo cũ atea mira familiaritate coniũctus erat : Belli-
sarius deniq; ut Cęsarũ añalia tradũt | tã carus Iustiniano
merito fuit | ut Romã simul & Italiã a Vãdalis & Gothis
occupatã : Iustiniano cum ingenti gloria restituit : Affricã
sibi subegit : eum deniq; Cęsarẽ mille periculis & seditio-
nibus liberauit | qua re cęsar ipse Bellisariũ ad Constanti-
nopolim accedentẽ singulari triũpho Iustrauit . Tandem
non secus eum q̃ perfidissimũ hostẽ insequutus est . Sed
quod hęc recoilmus | annalia plena sunt his periculis qui-
bus uersantur | regũ amicitis cõfidentes : Nec sapientum
sententia fallit | quę ait : quia multis periculosior fuit regis
amicitia q̃ odiũ . Illam tamẽ homines sũm opere quęrunt :
quo fit teste Petrarcha | ut periculũ ematur periculo : Non
enĩ credunt mortales | cum amãtur odiri posse . Sed utinã
illud Aristotilis animo gererẽt | quia facilius amor dissol-
uitur q̃ nascatur : nec enĩ amor nisi uirtutibus nobis utiq;
raris cõparatur | sed uiciis quę facile sequimur dissoluitur
quo utiq; longe promptiores mortales sunt ad cõcipiẽda
odia q̃ figendas amicitias : Adde quia teste sapiente corda
mortaliũ licet inscrutabilia sint | Regum tamẽ plus q̃ cęte-
roy hominũ occultis nobis diuinis iudiciis uariabilia
atq; uertibilia sunt dicente scriptura sacra : Sicut diuisiões
aquay | sic cor Regis : Hinc unus ex sapientibus ait | quia
ut fortuna | sic uolũtas Regũ uaria & inconstãs ac semper
incerta : ueluti quę semper a multis cõcutitur : sed tandẽ
a deo dirigitur : Nec enim misterio uacat | quia scriptura
sacra testante | cor Regis in manu dei est | licet enim iuxta
sapientem corda omniũ mortaliũ intueatur deus : ipseq;
uisitet & dirigat cogitationes hominum : peculiaris tamẽ

diuina prouidentia iuxta eius beneplacita corda Regum dirigit & singularius quo uult uertit: illa nonnunquam ut per Regum ministerium bonorum hic merces augeatur aliquando ut hominum scelera per eos in hoc seculo uindictur: quemadmodum conuertit cor Regis Nabucodonosor in iram contra iudeos: ut illos propter eorum scelera perderet: sed haec pauca de hiis qui Regum fauoribus & amicitis confidunt dicta sufficiunt: de qua re latius agimus in eodem libro quem nuper edidimus dicto Speculum uitae humanae.

Capitulum xxxiii. Qualiter Aluarus de Luna praedixit ruinam suam: quem tandem Iohannes Rex Castellae apud ciuitatem Burgensem, incarcerationi & decollari publice iussit.

IGITUR ad Aluarum redeamus: in se ille expertus est quod fertur saepe aliis dixisse. Cum enim felicem cuncti eum praedicarent: quod Regem pariter & regnum regeret: improuide inquit iudicatis cum edificium ante finem operis laudatis. Nostis quia maledictus qui confidit in principibus. Sic itaque quodam praesagio infelicem futurum eius euentum praedixit: quem uenturum non credebat: quid & si ioco dixerit sermo in se expletum est: ut de numero illorum esset: de quibus in euangelio dicitur uidentes non uideant & intelligentes non intelligant. Paulo enim post iusto iudicio: diuina iustitia animum Regis Aluaro deditissimum conuertit in iram: iustum enim uidebatur ut qui fauore & gratia principis abutitur: eandem gratiam idem princeps uertat in odium: Veluti in libro Ester scripturae sacrae interpretes Asuero & Athaxerse & Aman quasi pro hoc casu scribere uisi sunt: quorum summa ad Aman dilectio uersa est in summum odium: ait enim scriptura

in hęc uerba : multi bonitate principum & honore qui in
eos collatus est abusi sunt in superbia & non solum sub/
iectos Regibus nituntur opprimere : sed datā sibi gloriā
non ferentes in ipsos qui dederunt moliuntur insidias :
nec contenti sunt gratias non agere de beneficiis & hu/
manitate in se collata : sed dei cūcta cernentis arbitrātur
se euadere posse sententiā in tantam uesaniā prorūpentes
ut eos qui credita sibi officia diligenter obseruant : & ita
cūcta agunt ut omni laude digni sint : falsis suggestio/
nibus conentur subuertendum aures Principum callida
fraude decipiūt : ut eorum prauis consilijs Regū studia
deprauentur & sequitur : Vnde prouidendū est paci om/
niū prouintiarū regni : quod de Aman dictū intelligatur
qui pietatē nostrā sua ambitione conmaculās peregrinus
a nobis susceptus est : & tantam expertus est humanitatē
ut pater noster uocaretur & adoraretur ab omnibus post
Regem . ii . quare recepit non a nobis : sed deo reddente
quod meruit : hęc sunt ad litteram uerba sacre scripturę :
quę omnia Iohannes Rex quasi pro se & Aluaro scripta
reputauit : Conspiciēs deniq; Iohānes Rex simul & dolēs
q; Aluarus ipse nullū sibi moderationis frenū poneret
sed cūcta suo arbitrio regeret : subditos opprimeret .
Quippe qui in ipsis sacris Christi passionis diebus qui/
bus homines culpas donare non exigere nec punire solēt
Alfonsum Petri de Biuero Regis maiorem compotorū
officialem & dilectū Consiliariū : insolito mortis genere
uidelicet p̄cipicio morti iusserat : & ut aiunt Regi a quo
sublimatus est : debitam & consuetam p̄eminentiam &
reuerentiā non seruaret : Regisq; familia & honor decre/
ceret : & suę domus faustus aueretur : fremētibusq; atq;
instigantibus plurimis regni nobilibus & clamantibus
etiam populis decreuit post maturam deliberationem
bonum regnorum suorum / uni homini & quidē insolēti

fore preferendum. Quare assistentibus quorundā mag-
natū & potentum secretis cōsiliis : & pręsidiis pręcipue
nobilis uiri Petri de Astuniga Comitis Placentini &
Aluari de Astuniga eius primogeniti arcem Burgensis
ciuitatis obtinentum pręfatum Aluarum eius rei inscū
sagaciter & sine aliquo tumultu apud eandem ciuitatem
Burgēsem incarcerationi : & tandē facto legitimo processu
in oppido Valisoleti publice iugulatur : caputq; eius in
foro per triduum mansit : Nouimus nos uirum uita &
sapientia integerrimū : qui Aluarū in foro ad suppliciū
adductū cōsolabatur : Inter cętera dicens ea lege humanā
prosperitatem atq; uitam ipsam q̄ illico dimissurus esset
suscepisset | ut aliquādo ab eo auferri deberet | quia nostro
Seneca teste . Nihil fortuna eripit nisi quod dedit : ymo
ut Iulius celsus ait . Quos fortuna beneficiis lustrat ad
durtorē casum referuat : Cui Aluarus recolo inquit q̄
mibi alias dixeris : quia hęc terrena & humana prospera
uelotius atq; celerius amittuntur q̄ acquiruntur . Quare
ego & si aduersitatē post tantā felicitàte aliquādo timuerim
non tamē omnimodā ruinā : & si secundarū rer; iacturā
non simul & uitę exterminiu : quę una res incōsolabiliter
me angit atq; conturbat : Adeo ut non putem aliquem
mortalē unq̄ fuisse aut esse posse miserorē & tam repente
similē casum perpessum : Ad quem uir ille religiosissimus
Falleris inquit Aluare : ideo ita credis quia omnia
tibi in hanc usq; diem ad uotum uenere : Nihil aduersi
unq̄ passus es : adeo ut nunq̄ liceret teipsum experiri | sed
uerum est quod sapiētes sapiēter aiunt : nam eum omniū
miserrimū uocant : qui uitam transegit sine aduersario :
pro eo quia nimia felicitàte torpescit . Tu ergo felicitàte
quam sine morfu in prospera ac longa uita tua habere
non potuisti : hac breui uitę orula quę tibi restat facile
comparabis : Si peccata tua memineris | & corde contrito

*q̄ Aluaro de Astuniga prędico
mactre de sancti iago in por-
ticia fuc de gollado de Villad*

te deum offendisse dolueris : & mens tua ad eterna sus-
piret : quā tantopere fallacia terrena deceperūt . Rursus
uolo cogites plurimos dignitate gradu atq; potētia tempore
fortunatiores : Longe maiora fortunę iacula repēte fuisse
perpeſſos : Duos inter innumeros tibi adducam : Nam
quidam saniorum potentissimus Rex ut Policratus ait
A deo fortunatus extitit / ut aliquid aduersi aliquādo ex-
periri optaret : die enim quodam anulum preciosum sibi
admodum carum / uoluntarie in mari proiecit / ut qui in-
uictus nihil aduersi pati poterat : quid tamē foret aduer-
ſitas / libēs agnosceret : sed illico anulū ipsum capto pisce
qui illum deglutuerat recuperauit : & ut alii aiunt piscis
ipse in mari existens eundē anulū in ore gestans Regi q;
arridēs ostēdit / ipse tamē Rex nō multū post miserabiliter
ab orante p̄fecto Darii in captiuitatē ac miserā serui-
tutē redigitur : liberis corā eo occisis : ipse q; in altissimo
monte cruci affigitur : a uibus & feris deuorandus : Huic
addamus Alexandrū uirū supra omnē humanā naturā
magnanime animi p̄ditū : ac ultra cunctos mortales
fauēte fortuna felicissimū / cui tantū eadē fortuna cōcessit / ut
nullius hostis arma etiam ipse inermis timeret . Cum
nullo hoste congressus est : quem non uinceret / nullā urbē
obsedit quā non expugnaret / nullā gentē adiit quam non
calcaret : In dimidio tamen dierum suorum : ipsa flante
prosperitate ad extremum uictus non uirtute hostili : sed
insidiis suoy & tumultu ciuili ut refert Quintus Curtius
quibus uerbis auditis : Aluarus in domino confortatus
ac puro corde compunctus ore q; deuotissime confessus
ceruicem plusq; uirtuti animo litoribus parat : se q; impau-
dus ac omnium iudicio libens morti offert quā cuncti
formidāt mortales : nec uultu mutatus nec uerbo . Apud
quem uiluit prioris uitę prosperitas ut preciosa illi foret
imminentis mortis aduersitas . Astantes itaq; ut pro eo

videtur in manu adobarlura
la del maestro qstava de to
la el laile si ad toledo a
ya va le muchos qstomohi
se qrafo el ppe ppo dno
seigne

emineret templo in quo Hispaniarum Reges humiliter
tumulantur: Addentes indignū uideri ne capite trunca-
tus inter regio diademate coronatos tam elato sepulchro
fungeretur: eo presertim quia sepulchri intitulatio rerum
maximarum iactantiam preserebat. Ad quos Iohānes
uera inquit aut falsa sint: que de se Aluarus scribere iussit
intracta maneant: quia dignum putamus ut morientes
cum aliud non possint: queque uolunt de se scribāt. Adde
quia uolo ut eius non deleatur memoria: qui tam facile
a me delectus est: cunctique agnoscant sagacem atque po-
tentem Aluarum a me cedi potuisse: sit denique posteris
exemplū insigne: hominem tam maxime Regi acceptū
ab illo ob eius insolentias uita fuisse interceptū: Imitatus
est Iohannes Seuerum Imperatorē de quo Helius Spar-
titanus ait: quia cum iussu Postennii dicti Antonini
nigri epigramma Græcum in eius sepulchro Romę apud
campum Iouis descriptū esset: potentiā preclarasque illius
res complectens: Seuerus eius successor eradi prohibuit
quanti prefecti & officiorum magistri id suaderet: addēs
si talis Postennius fuit: sciant omnes qualem sepe deui-
cimus: si talis non fuit: putent omnes nos talem uicisse
effecisseque ne mansuetissimo presideret imperio: qui ar-
rogatissima de se que humilis est descripsit.

Capitulum xxxiiii. de uirtutibus Regis Iohānis
& de eius felici obitu & de erectione Henrici iiii.
filii eius in Regem & de obitu Alfonsi Regis
Aragonum apud Neapolim.

OSTREMO Iohannes Rex Castellę predictus:
cum omnia prospere egisset ut deo placuit postquam
regnauit fere quinquaginta annis: diem suum clausit:
parum tamen bonis regnauit: Qui certe nunquam tam diu
regni sceptro potius esset: aut tam carus suis regnicolis

fuiſſet: niſi magnis nature & uirtutis donis abundaſſet
& deo placita foret uita & conuerſatio illius: Reliquitq;
heredem & dominum regnorum ſuorum ſereniſſimum
atq; excellentiſſimum Principem Henricum iiii. primo
genitum ſuum: quem Iohannes ipſe anteq̃ moreretur in
Regem aſſumi & leuari precepit: & ei theſauros proprios
& quos ab Aluaro habuerat ad manus dedit: Fuit hic
Iohannes, ii. religioſiſſimus Princeps catholicus: ac offi
tiis diuinis & contemplationi plurimū deditus: orationi
aſſiduus: predicationis uerbi dei auidus: gaudebat plu
rimū ſacris eccleſie ceremoniis. Demum diuinis litteris
& moralibus diſciplinis operā dabat: cū doctis uiris ſepe
cōferebat: diſputationibus letabatur: quibus ſepe ſua
benignitate interueire iuſſit. Vex̄ inter diſputantes: alteri
opinioni quę magis ſibi placebat: tenaciter adherebat
quo fiebat ut docti uiri ſepe contra opinionem propriam
cum Rege adulando ſenturēt: quemadmodum de Fauor
rino grammatice: Vicelius Spartanus recolit in uita Adri
ani. Nam cum Adrianus Imperator acriter reprehen
diſſet quoddam grammatice documentū: illicq; Fauorinus
ceſſiſſet: arguentibus amicis Fauorinus non recte Cę
ſaris opinioni fauiſſe: contra grammatice auctores. Ille ri
ſum iocundiſſimum mouens ait: Non recte uos amici
ſuadetis: qui non patimini me Adrianum doctiorem
omnibus credere: qui omnibus plus poteſt: uultuſq; ut
eum errare dicam: qui habet triginta paratas legiones
fame celebris: Demum Iohannes hitorijs inſtructus fuit
calēs ingenio ſcripturis ſacris delectabiliter uacabat: adeo
ut plerumq; nocumento foret q̃ pluſq̃ Regi expediret
lectioni operā daret: doctos uiros dilexit atq; promouit
Nam & ſimplicia ingenia commendabat: erudita uero
mirabatur: execrabatur cum legebat ſuperbiā dominā
tium: Regiam tamen maiestatem nedum ſeruauit: ſed

auxit : quietus ac pacis amator fuit : cui tanto uigilātus
inherebat | quanto maioris est laudis paccatā tenere suā
rem publicam : Modestius regnum rexit q̄ feliciter am/
pliauerit : sed nec parum est parta tueri : Cessabat in eo
rapacitas | procul erat auaricia : illa opes uastat | hęc gloriā
dicebat semper male subiectos habundare q̄ fiscū . Quia
potentissimi regni Princeps pauper esse non poterat | raro
trahebatur : Tandem seueibat : Demum pauperibus &
misertis pius fuit & compaciens : Nec facile coram eo
cuiusq̄ Principis : uel maior legitur liberalitas uel pietas
iustior : plurimis deniq̄ uirtutibus fulsit : quibusdam
tamen uictis non caruit : Credulus enim nimium fuit &
suspectissimus : obtretores non tam alto animo de/
spiciebat q̄ auide audiret : Nec desunt qui glorię eius
uulnera inferunt | dicentes minus diligentem fore | q̄ prin/
cipem expedit | aut tantę rei publicę decuit : quę res illum
non latuit : dicebat tamen in tanta tempestate nescire se
quid sit diligentia : cum scriptum sit : Qui nimis emūgit
elicit sanguinem : Postremo prodigalitem non penitus
cohercuit : imensis enim donationibus regnum affixit :
tantocq̄ sibi ymo regno damnosior : q̄to quibusdā præter
condignum effusior in qua una res tanto magis detraxit
regie maiestati | q̄to minus prouidit subditorum egestati
Rursus paulo post mortem eiusdem Regis Iohanuis :
Alfonfus Rex Aragonum & Sicilię consobrinnus eius
ętatis suę anno . Lviii . apud Neapolim uitam finiuit | nō
gloriam : relicto regno Aragonię & partium adiacentiū
fratri suo inclitissimo Iohanni prædicto moderno : tunc
Nauarre Regi : In regno uero Sicilię instituto herede
successore Fernando eius filio naturali : sed legitimato
nunc feliciter regnante .

Capitulū xxxv . de scismate in ecclesia dei extri/
pato apud constanciam tempore huius Regis

Iohānis & de infelici exitu cōgregationis Basiliensis & ceteris occurrentibus suo tempore .

IRCA huius Iohannis .ii. tempora & p̄sertim ab initio regiminis sui fuerunt in cathedra Petri diuersi & aduersi intitulati Romani Pontifices : uidelicet p̄dictus Benedictus .xiii. scismate durante & in Italia sedebant p̄dicti : Innocencius .vi. Gregorius .x. & Alexander .v. & Iohannes xxiii. tandem in Constāciē concilio electus est dominus Martinus .v. natione Romanus ut statim dicemus : fuit autem electus anno domini .M. cccc. xvii. p̄fuit Romanę ecclesię annis xiii. quo diem suum claudente : electus est in summa concordia dominus Eugenius iiii. natione Venetus uir iustus & religiosissimus | qui passus est in Papatu plurimas persecuciones . Nam tempore suo congregatum est conciliū apud Basileā in Germania principaliter pro extirpatione heresum huiusmodi & reformatione morum & pace in populo Cristiano componenda. Ad eandē igitur synodū Iohannes Rex p̄dictus ut deuotissimus Princeps misit solēnes oratores suos uidelicet Aluarum Conchēn Episcopum : Alfonso Burgēn spectabilem uirum Iohannē de Silua postea Comitem de Cifuentes | & quosdam alios insignes & doctos uiros qui pro ecclesię unitate indefesse laborarunt. Tandem p̄ter eorum & omniū Principū assensum : nōnulli nomine concilii defacto deposuerunt eundem dominum Eugenium Papam .iiii. & elegerunt Amedeum ducem Subaudie felicem appellantes | quam erectionem catholici Reges & Principes non receperunt p̄sertim idem Iohannes Rex Castellę | qui pro ueritate & honore & auctoritate Romanę ecclesię & eiusdē Eugenii iustitia & innocentia misit me Rodericū Episcopū Palentinum : tunc in minoribus agentem oratorē suum

ad Imperatorem Fredericum & plurimos Reges & Principes ubi magne disputationes & altercationes interuenerunt: & ibidem manens librum edidi uidelicet dialogum de auctoritate Ro. Pontificis & iterum aliū librum intitulatum de remedio scismatis: de quibus materis laus tango in libro defensorii ecclesie nuper a nobis edito iussu Sanctissimi domini Pauli .ii. Pontificis maximi: Præfuit autem idem Eugenius annis .xvi. quo mortuo fuit assumptus Nicolaus .v. natione Ianuēn qui ānis viii. præfuit: obiit autem eo anno quo dictus Iohannes Rex Castellę: In Imperio autē tunc sedit Sigismundus filius memorati Caroli de Lucenburgo Rex Vngarię & frater ducis Vladislai alias Vencelai quo superstitē: suasu & instantia Papę Iohannis .xxiii. Post obitū fratris Ruberti Imperator est electus & per eūdem Iohannē Papam postea cōfirmatus: Hic Sigismūdu ut prædiximus præcipuus fuit in congregando conciliū Constanciēn. Nam triplicē funiculum contendentium de Papatu: diuino auxilio & summa subtilitate dissoluit mediante eodem concilio. Nā colligationes impietatis quibus tanq̃ funibus peccatorū circūplexi fuerant elisit & cū propter duos & inueteratū scisma: cętera ecclesie membra egritudine laborarēt: hic deuotissimus Imperator sua singulari deuotione & uehementi religione: nullis infortuniis siue periculis: nullis laboribus peregrinationibusq̃ peperci: sed propriis cōmoditatibus Crustiane religionis bonum præponens: ut in unam animorum sententiam in unū uotū tota uniuersalis ecclesia deueniret efficaciter laborauit. assistentibus & eandem unionē promouentibus Carolo cristianissimo Rege Francię & prædictis Iohanne Rege Castellę: & Alfonso Aragonię. Defūcto autē eodē Sigismūdo tēpore huius Iohannis Regis Castellę electus est Rex Romanorum Albertus dux Austrię gener Sigismundi: qui

mira felicitate subito eleuatus : intra sex menses Vngarię & Bohemię regna & deinde imperium consecutus est . Fugauitq; ex Vngaria Turchos & in regno Bohemię Hussitas cohercuit Polonosq; inde abegit : sed qua celeritate creuit eadem defecit : peponibus enim tn Vngaria delectatus dissententiam incidit : Ex qua secundo imperii anno mortuus est relicta uxore pregnante : ex qua Ladislaus Rex Vngarię & Bohemię genitus est qui hiis proximis diebus : non sine suspitione ueneni interit . Tempore rursus huius Iohannis . ii . Regis Castellę de functo p̄dicto Alberto Rege Romanorū electus est Fredericus dux Austrię nepos Alberti : qui a Nicolao v . Romę est coronatus de quo statim dicemus .

Capitulum xxxvi . de Henrico iiii . filio Iohānis xlv . Rege post cladem Hispanię & quomodo in inicio regni sui quietauit oēs differētias cum Iohanne Rege Nauarrę & demum quomodo post p̄stitam reuerentiā Calisto Pape . ii . suo tēpore assumpto regnum Granate ingreditur .

Tertij

ENRRICVS huius nominis iiii . successit Iohāni secundo patri suo in regnis Castellę & legionis . hic ab Athanarico primo Rege Gothorū . lxxxiii . Rex est & a Pelagio primo Rege post cladem Hispanię xlv . Incepit autem regnare de mense Iulii . M . cccc liiii / quē pater uiuens erigi & sublimari in Regem fecit / qui regnat de presenti / cui altissimus diu & feliciter regnare permittat . Erat autem etatis xxxi . annorū cum regnare incepit / hic ante acceptum regnum Princeps erat Asturiarū & plurimas ciuitates castra & oppida a patre obtinebat : quę omnia cum summa subditoꝝ beniuolētia gubernauit : deinde in principio reguminiſ . Vertēs animo illud sapiētū

1454.

Atheniensium qui malis præteritis satis docti dixerunt :
summopere elaborandum esse ne tenerum principatum
domestica dissidia inuoluât : quæ si se alant difficile sedâ/
tur | decreuit paci & regni sui quieti uacare . Imitatus Da/
uid Regem : qui in initio regni sui fecit amicitiam cum
Abner | & ex eo tempore tranquillum tenuit regnum : Sic
& Rex Alexander : in principio regni pepigit fœdus cū
Ionatha pro stabilimento regni sui . Igitur Henricus rex
non sine singulari quadam prudentia & moderatione :
quietauit maximas dissidii causas & differētias | quæ hactē/
nus inceperant : inter Iohannem patrem & Iohannem
Regem Nauarrę auunculū suū | præsertim super patrimo/
nio & bonis eiusdē Iohannis Regis Nauarrę | quæ hactē/
nus in regno Castellę obtinuerat : inter cętera enim fuit
concordatū ut eidem Iohanni Regi Nauarrę certa assig/
naretur pecuniarū summa | in Regis Castellę redditibus :
quosdam deniq; nobiles & Barones | qui Iohānis Regis
Nauarrę partes sequuti fuerūt & extra regnū uagabātur
sibi humanissime reconciliavit | eisq; bona restituit : inter
quos fuerunt nobiles uiri Almirandus ac Gomecius de
Sandoual Comes de castro & eius filii : Vex quia interi
uinculis tenebatur nobilis uir Fernādus Aluari de To/
leto Comes de Alua . Pro eius relaxatione nobilis Gasias
eius filius primogenitus plūsq; humanis conatibus insu/
dabat | plurima quidē ut patrem liberaret nedū sagacitate
sed uiribus & armis mirabili audacia aggressus est atq;
parua militum manu confecit : fateor publicarū legum
rigiditate damnata | sed summa caritate & paterna pietate
lustrata : tandē quia facile fuit superare uolentē Henricus
rex inatata ei humanitate fretus & Gasie strēuitate placatus
patrē liberauit patriamq; restituit : In ea igitur magnatuū
& nobiliū recōciliatione & liberatione plurimū profuit
prudentia & sagacitas domini Io . Pacheco Marchionis

Vilene|qui pro eisdem componendis rebus|se ad oppidū
de Agreda personaliter cōtulit|ubi & Iohānes Rex Na/
uarre cōuenit: Henrricus igitur his rebus pactatus cum
bellū cōtra Sarracenos institueret|sequutus sapiētis cōsiliū
qui in ecclesiastico ait|ante iudiciū para iustitiā: Deceuit
ante bellū ipsum quod uidetur esse quoddā iudiciū dubii
euentus|parare iustitiā uidelicet deo & sanctę matris eccle/
się debitā: Vnde Nicolao v. Ro. Pontifice uita functo
& illico felicissime recordationis Calisto .ii. ad Pōtificatū
electo deceuit sanctę Romanę ecclesię debitā impēdere
reuerētiā|& me Rodericū Episcopū Palentinū eius cōsi/
liariū tūc decanū Hispalē suū oratorē Romā misit|eidē
sumo Pontifici Cristi uicario obediētā exhibituꝝ|imita/
tus Samuelē qui primo obtulit deo sacrificiū oblationis
& obediētę uictimas|& securus perrexit ad bellū cōtra
Philisteos: Sic & Rex Arad primo uota sua deo obtulit
misitqꝫ tura subiectionis & reuerētię summo dei sacerdoti
deinde castra hostiū deleuit: Machabeus quoqꝫ oblati
deo uictimis obediētę hostes deuicit: Imitatus deniqꝫ
Metellū & Postuniū illos preclarissimos uiros quos Li/
uius cōmemorat|qui cōtra hostes exercitū egredi nō sunt
passi|nisi primo religioni morē gererēt dicētes qa ita maio/
res sui orbis regumen se habituros existimarūt si diuinę
potētię bene atqꝫ cōstanter fuissent famulati: Quare non
satis tute bellicoso certamini se cōmississe uidebātur cer/
moniis dei martis desertis. Henrricus igitur auidus cō/
tra infideles belli gerendi exercitū parat cōtra Sarracenos
& in propria persona regnū Mauroꝝ ingreditur pluri/
mis Baronibus & regni nobilibus comitatus: fruges
messes ac oliueta|necnō uineas|Granate & malice & loco
rū adiacentiū deuastauit. Demū aliqua castra suę ditioni
subiecit: Cuncta deniqꝫ strenue & magnifice egit: que
deuotissimum & religiosissimum Principem in augendo

fidem decet|qua igitur fide qua deuotione & industria
catholici Principes bellū gerere debeāt cōtra infideles &
an ad id teneātur & cōpelli possint per. Ro. Pontificem
tangimus in libro cōmenti super bulla cruceate indicte
per Saētissimū. do. Pium Papā .ii. Post prædicta Henr/
ricus Hispalim rediit|duxitq; uxore dominā Iohānā filiā
Eduardi Regis Portugalię: facto tamen primo diuorcio
apostolica auctoritate a domina Blanca filia Iohannis
regis Aragonū cōsanguinea sua|quā prius duxerat uxore
expleuit autē solēnia nupcialia dominus Archiepiscopus
Turonēn orator missus per dominū Carolū. vi. Regem
Francię ad eundē regē Henricū. Deinde Henricus ex
eadē Iohāna regina genuit inclitā filiā Elisabeth: quam
cūcti regni status in primogenitā iurarūt simul & rece/
perūt. Rursus Henricus cui animo fixū erat bellū cōtra
Mauros: Itey maioribus copiis regnū Granate magna
nobiliū comitū & Baronū copia munitus potēter aggre/
ditur: Inter quos fuerūt nobiles & incliti uiri Iohānes de
Guzman dux Metine: Iohānes Pacheco Marchio de
Villena: Petrus Girō eius frater magister Calatrauę|Fre/
dericus admirādus Enecus lupi de Mendoga Marchio
& Comes strēnuis filiis suis sociatus: Aluarus de Stun/
niga comes Placētinus|Iohānes Pimentel Comes Bena/
uenti|Fernādus Aluari de Toledo Comes de Alua. Io.
manricq; Comes de Castanēda|Rodericus manricq; comes
de Paredes|Gabriel manricq; Comes de Osorno nec de/
fuerūt nobiles uiri Petrus de Velasco primogenitus Co/
mitis de Haro necnō Fernādus de Velasco & Alfonsus
etiā de Velasco|freres germani eiusdē Comitis de Haro
sciētia & moribus clari|& plurimi alii comites & Barões
quos nominare operosum esset. Manserūt interim regis
& regni ordinatione gubernatores dominus Alfonsus
Carrillo Archiepiscopus Toletanus & Petrus Fernandi

de Velasco Comes de Faro : uiri nobilitate sapiētia & oī
uirtutum genere pręstātes | qui singulari prudētia & mo-
deratione creditū gubernationis officiū | cū sūma laude &
cōmendatione expleuerūt. Henrricus igitur tāta nobiliū
societate munitus per totū regnū Granate libere trāsit
Sarraceni sese intra muros urbiū recipiētes multasq; cla-
des & uastatiōes eis intulit ac nonnulla castra & loca sibi
subiecit .

Capitulum . xxxvii . de dissidio inter Iohannem
regē Nauarre & Carolū filiū suū | cui Henrricus
fauebat | & quomodo Henrricus regnū Nauarre
potēter ingreditur & multa loca expugnauit .
Deinde qualiter principatū Cathalonie . Io . regi
Aragonū rebellantē | Henrricus rex Castellę non
acceptauit & de causis huius rei & quomodo rex
Francie & idē Rex Henrricus mutuo se uiderūt
& de inutili effectu illius diete .

ETERVM exigentibus : populi Cristiani culpis
ac instigante humani generis hoste interceptum est
bellū cōtra Mauros & quędā similtates domestice &
belloy noue opiniones insurrexerūt : suborta siquidem
fuit quędā intestina dissensio inter eos quos natura ipsa
unā personā reputat | uidelicet inter Iohānē regē Arago-
nū | & Carolū filiū suū Principē Nauarre : patre dicente
dum uiueret : Nauarre regē intitulari ac libere gubernare
debere | filio Carolo asserēte ex dispositione matris | pactis
etiā super ea re initis | proprietatē & dominiū regni eiusq;
administrationē post pubertatis annos ad eum spectare |
Henrricus uero rex Castellę | Carolo fauebat : tandē post
plurima & uaria | quę in ea re interuenerūt | Carolus apud
Barchinonā uita fūctus est ; Sed & paulo post soror eius

domina Blanca eandē uia uniuersę carnis ingressa est.
Ex quo tempore aducta est super regno Nauarrę dis-
cordia. Rex enī Henricus ex certis causis ius ad illud
prętendebat. Iohānes uero rex id ipsum ex filioꝝ succes-
sione asserebat: Comes etiā de Fuxo Iohānis Regis Na-
uarrę gener: filii sui nomine regnū tuebatur. Henricus
tandē ualida manu Nauarrā in propria aggressus. Ex-
pugnauit nō paruā Nauare partē uidelicet Vianā los
Archos Sanctū Vincenciū Iaguardia: Ierin & plura alia
castra quoz aliqua nunc suę dittoni subdūtur. Dum hęc
agerētur Cathalani rebellāt cōtra. Io. regē Aragonū ele-
gerūtq; in regē & dominū eūdē Henricū Regē Castelle:
cuius uexilla apud Barchinonā erexerūt; monetāq; suo
nomine euderūt; eundē Henricū exorātes ut eos in sub-
ditos acceptaret; gentesq; armatas ad debellandū Iohāne
Regē cōcederet. Ad quos Henricū dixisse fertur illud
Alexandri ad Dariū aduersus magnas uires & magnos
hostes nō aduersus calamitosos uelle pugnare. Ad eos
rursus uerba agēs: bonū inquit Principē habetis auun-
culū meū quo sermone ut alter Spartanus quē Valerius
cōmemorat principādi repulsam summo honore adequauit
& propinquā sanguinis necessitudinē regnādi cupidini
prętulit. Vex Henricus ipse cōspiciēs Cathalanos sibi
deditos plurimū affligi a Iohāne rege Aragonū & genti-
bus Ludouici Regis France qui eidē. Io. coligatus & fe-
deratus erat eorūde Barchinonē & plurimoz Baronū
regni Castellę assiduis pręcibus instigatus nōnullas gētes
armoz ad tuittonē eoz in Cathaloniā trāsmisit; pugna-
batur itaq; per rotā Cathaloniā: fiebātq; misere cedes
deprędationes & calamitosę clades. Tandē actum est ut
pro his cōponēdis rebus pręfati illustrissimi reges Frācię
& Castellę se simul uiderēt & mutuo loquerētur. Venit
ergo rex France ad suā Baponēn ciuitatē. Henricus uero

cum maximo apparatu & fastu plurimis Bāronibus & prēlatis sociatus apud oppidū suū fontis rabide se cōtulit In finibus itaq; utriusq; regni ambo Potētissimi Principes cōuenerūt : utinā sic animis sicut corporibus : & aliquādo inuicē sunt locuti . Fuit autē prima eorū cōfabulatio circa dimidiū aprilis huius prēsētis āni domini . M . cccc . lxxiii . Vex quia facile fuit suadere uolenti acquieuit Henrricus ut Rex Francie arbitraretur in factis Cathalonię cuius arbitriū Henrricus acceptauit . Ferunt tamen nōnulli dietā illā nō paucas dissidii occasiones inter eosdē Reges parturisse | ut reꝝ exitus cōprobauit : adeo ut qui pro unitate cōuenerāt diuisi discederēt | & qui licet inuisi & incogniti unanimes accesserūt | cogniti ulceratis tamen animis disiūcti sunt | & qui aliis pacē cōponere uenerant : inter se dissidia seminarūt | & dū alienas lites extinxerunt : suas suscitārūt | & quanq̄ uex sit ut ait Cicero | quia amicorū prēsētia cōuictus & cōsilia amorē augēt | plerūq; tamen ex ipsa magnorū Principū mutua contractōne & cōfabulatione odia nascuntur | prēsertim cum erga ea & propter illa adunātur | que adipisci uterq; nō potest | ut enī pulchre Scipio dicebat | cū de honore & gloria agitur | infida est regū amicitia | quippe inimicitias maximas inter amicissimos extitisse sepe cōperimus | Sed & ut idē Cicero subdit raro atq; perdifficile amicitia in illis cōseruatur qui in maximis honoribus & principatibus tumescūt . Hinc Plautus | nocitura asserit sepe inter potētes & glorię auidos similia colloquia : ait enī cōuentus | debachatiōes & cōuictus nō quero | ut amorē pariāt | utinā nihil odiorū darent . subdit igitur quia tener ac mollis est Principū animus & ad querelas procliuior & uelut rosa uel liliū si negligētius tīgātur diutius perdurāt : si uero tenacius manibus cōtractātur cito liquefcūt atq; marcescūt | sic est de Principum amicitia . Verūtamen eorundem Regum summa

uirtute paulo post omnis dissidii causa sopita est & pristina utriusque regni fraternitas renouata. Sed iam redeamus ad Regem Henricum & eius ingentem moderationem: quamquam enim ut diximus Cathalani & nonnulli Aragonenses ei subici uellent: Nihilominus uertens animo excelsa merita quodam Fernandi regis Aragonum patris Iohannis sed & attendens quia magni animi est magna continere ipsam regnandi facultatem a cunctis mortalibus tantopere exoptatam. Ille summa & plusquam humana uirtute non admisit: quippe collatam ipsam dulcissimam regnandi cupidinem singulari temperantia & incredibili moderatione correxit. non utique uirtuti & potentie sue diffidens: Sed quia preclarum magnificum & magni animi iudicium dicebat. regnandi auaritati modum adhibere. Nam teste uno ex sapientibus. Eatura est potentia: que uiribus suis frenum imponit. asserens illam laudatissimam fore potentiam. ipsam potentiam nonnunquam temperare: Addebat quia ultra humanitatis & uirtutis premia. illa maxima est potentia. nolle regnare cum posset: Sepe illud nostri Seneca recensens. quia nulla in Principe preclarior splendet uirtus. quam ipsa moderatio. que nil aliud est. quam cum summa prudentia. secundas res non statim. nec effuso gaudio apprehendere. Vertebat enim animo modestissimus Princeps. quam inuidiosa ne dixerim periculosa sit regnorum cumulatio: dicente redemptore per Prophetam. Ve uobis qui aggregatis agrum ad agrum. domum ad domum. usque ad terminos terre. nunquit soli uos estis in terra: Abimelech enim filius Gedeonis. ut sacre scripture testatur historia cum ad accumulanda regna aspirasset & per Anthiocos ex matre eum attinentes id iure posse impelleretur: tamen ea regnandi ambitio infelicem et exitum prebuit. de quo sapiens dicere uisus est. eleuatus ad modicum & non subsistet: Quare Henricus oblatam regnandi

promptitudinem cohercuit. Imitatus Publicolam Valerium sempiterna laude & commendatione dignum. qui cum cerneret Imperii insignia populi uoce ad se translata inuidiosum tanti principatus fastigium ingenti moderatione despexit. Imitatus rursus Cæsarem Tiberium qui plurimos sibi delatos summos honores recusauit coronamq; deposuit. Imitatus deniq; Diuum Vespasianum qui cum apud Ierosolimã obsidiones seruaret ad imperium post Galbam & Neronẽ occisos eleuatus est. qui adeo restitit. quousq; gladijs uibrãtib; atq; minantibus compulsus est id inuitus assequi. quod libens respuerat. in qua re ut aiunt magis periculo cessit q̃ uoluntarius accessit: Recolebat quidem Henricus oportere eum offendere quem natura impellebat defendere: fratrem siquidem matris a regno expellendum cogitabat: quo nil scelestius nihilq; inhumanius putabat Imitatus Africanum Scipionem qui oblatum ei a Senatu regnum. supplex rogauit ne ea prouincię fors fratri suo eriperetur ut ad eam transiret: laudamus superiorem Africanum q̃ tantum laboris habuerit. in honoribus principatibus recusandis quantum egerat in merendis. Illi tamen Henricum anteponamus qui recusauit regna oblata cum mereretur accepta: quo effectum est ut quãto in ea re fuerit moderator tanto euasit gloria superior: Verum de Regum & Principum moderatione & temperantia ac reprimenda libidine diximus latius in prædicto libro speculi uite humane & in libro de remedijs afflictę ecclesię militantis & in tractatu de confutatione sectę & superstitionis & illius erroribus.

Capitulũ xxxviii. qualiter tempore huius Henrici. iiii. famosa oppida de Gibraltar & archidona & plura alia loca recuperata sunt Mauris

expulsis & de uirtutibus huius Henrici & piis
eius operibus. præsertim qualiter fuit magnificus
& liberalis. Drimum agitur qualis liberalitas est
laudanda & qualis improbâda in principibus.

† **EMPORE** huius Henrici . iiii . sua uigilantia
& prope singulari prouidentia inter eçteea castra
& oppida quæ a Sarracenis euicerat & suæ ditioni subiecit
famosum oppidum de Gibraltar cum arce inexpugna-
bili lucro fidei catholicæ cessit : Maurisq; expulsis cristi-
anis populauit quos plurimis beneficiis & priuilegiis
donauit : in cuius obsidione & felici recuperatione in-
clitus Iohannes de Gugman dux Metine strenue atq;
præcipue militauit . tantoq; auidius quanto tenacius ani-
mo gerebat . genitorem suum in eiusdem oppidi obsi-
dione uita fuisse priuatum . Rursus eiusdem Henrici
temporibus castrum de Estipona prope Malicam non
sine graui discrimine & periculo clarissimi uiri Iohânis
Pacheco Marchionis de Villena & suorum e manibus
Arabum ereptum est . Deinde oppidum de Archido-
na post longam obsidionem plurimis Arabibus cæsis
strenue cum præcipua laude obtinuit nobilis Petrus Gi-
ron magister de Calatraua : Hic Henricus maximos
thesauros congregauit . licet longe minores q̃ patris tẽ-
pore talias & tributa subditis imponeret . sed quid hæc
huius Principis laudes tacere cogor ne familiaritas nec
non ingens ad eundem Principem deuotio fides & ob-
sequendi desiderium suspicionem ingerat . Adde quia
sapientis est consilium . ante mortem ne laudes quenq;
sed laudandus est quis post labores magnificandus post
consumationem . Nam scriptum est Septies in die cadit
iustus & resurget . & rursus nescit homo an odio uel
gratia dignus sit . quæ res agit ut non sine timore ac

tremore laudetur qui tot ruinis proximus est : ut latus
tingimus in capitulo . v . huius quartę partis . Verum
quia ut ait Plato in republica bene instituta Principes
alendi sunt laudibus . & iuxta Poetam crescit laudata
uirtus . sed & Salomon in prouerbiis ait : Vir fidelis
multum laudabitur . & iterum qui graditur sapienter
ipse laudabitur : non indigne ut putamus Princeps uir/
tute præditus laudandus est ut sese uirtutibus alat & sus/
tentet . ut si a uia ueritatis & uirtutis corruat . sciat tam
tute ob gesta obscura posse deturpari q̄ ob clara laudari
ibiq̄ molestus accedet uituperator ubi gratus accessit lau/
dator . Ne tamen penitus tacendo ueritatem offendam
paucula ex multis breui disseram : In primis hic excellen/
tissimus Rex : ut optimum decet Principem litteris in/
structus est . diuinisq̄ officiis plurimum delectatur . ec/
clesiasticum statũ ac religiosorũ ordines diligit ueneratur
& colit : ecclesias : monasteria & pia loca construit & ha/
bundanter dotat : Inter cętera monasterium de Mira
flores prope ciuitatem Burgē Cartusiē ordinis . in quo
Iohannes pater sepulturam elegit mirifice construxit : &
habundanter dotauit . Taceo miram structuram a primo
lapide deuotissimorum cenobiorum del Partal & reliquũ
sancti Antonii prope Segobiam & aliud sancti Ieronimi
prope Maioritum . plurimis deniq̄ aliis monasteriis &
piis locis regnorum suorum . non paruos redditus per/
petuos contulit . Deniq̄ magnus est hedificator regaliũ
edium castrorum & arcium in dineris regni partibus in
quibus noua construxit edificia . uel uetera restaurat . nec
puduit in eis magnum fuisse thesaurum . liberalis deniq̄
admodum est . multos publice priuatimq̄ ditans & ho/
noribus augēs . quos uel mediocri familiaritate cognouit
Testes sunt nõ pauci quos plurimum exaltauit : Semper
illud ore gerit a sapientibus dictum : nullam maiorem

Principis esse felicitatem, quā multos fecisse felices : Quae una res & si multorum inuidiam habere potuit, gloria tamen carere non potuit, fatemur tamen non fore commendandum Principem, qui patrimonium regni inconsulte largitur, praesertim ubi nulla impellit necessitas, nec reipublice suadet utilitas : Nam ut inquit Cicero, quid tam leuius quam id agere quod diutius agere non possis ? Vnde subdit non est commendanda effusa largitas, si quod alteri largiris, alteri extorqueas illi dare isti nocere Adde quia iuxta sapientium sententiam qui ultra modum fundit, quae sunt rei publice cito ueniet ad litora paupertatis, quinimo ei assimilatur, qui hostibus contra se dat uictoriam : ut enim pulchre Philippus dicebat ad Alexandrum & Cicero refert, quid tibi ista profusa largitas confert, per quam Macedones non te Regem suum sed ministrum & praebitorem putent, quod sordidum esse Regi non ambigis, & subdit largitiones immoderatas, rapine extorsionesque sequuntur, Cum enim in dando egere ceperis, alienis bonis manus cogaris inferre : non ergo putes laudabile nec magnificum ut beniuolentiae comparande gratia, prodigus existas : Non enim tantum amoris esequeris eorum quibus dederis, quantum illorum odia quibus ademeris, Ea de re Principibus non est ita claudenda res familiaris, ut eam benignitas aperire non possit, tunc enim laudata est liberalitas, cum pro dignitate & uirtute cuique tribuitur quod est fundamentum iustitiae : quia teste Cicerone nihil est liberale si non sit iustum : Donent ergo Principes ratione & honestate preuia, atque imprimis ita largiantur ut nec aliis nec sibi noceant, nec enim liberales aut magnifici sunt, qui cupiditate gloriae aliis eripiunt, quod aliis largiuntur : nedum quosdam immo multos ledunt ut in paucos profusi existant : Tanta ergo sit in principe

liberalitas . quę teste Didimo ad Alexandrũ . in largi-
entis incommoda non redundet : Sed & tanta existat
ut nescia sit pati dispendium . Ne paulo post idem sit
egens qui fuit largiens : ridzatz qui accepit . Rigeat
qui donauit . sed ea moderatione pensentur beneficia ut
quod transfunditur non minuat . sed augeat donantis
maiestatem . ut in fasce ex qua quanto plura succendis
tanto magis facultatem recipit plus lucendi .

Capitulum . xxxviii . de strenuitate huius Hen-
rici . iiii . & de eius humanitate pietate & man-
suetudine & de cęteris illius uirtutibus p̄sertim
de tēperātia & sobrietate & quomodo fugiebat
ornatũ regũ & queuis molia delicamenta . De-
inde quomodo plurimos nobiles exaltauit . Rur-
sus qualiter delectabatur uenationibus & de in-
commodis huius exerciti si nimiũ frequētur .

ENRICVS igitur nequaquā hiis uirtutibus con-
tentus animosus est atq; strenuus . in bellicis de-
nicq; exercitiis plurimum tritus & fortunatus . in con-
gressibus ac bellicis periculis primus : Imitatus alterum
ex Cęsaribus de quo annalia ferunt . nunquā militibus
dixisse ite . sed uenite : Rursus bellicorum laborum pa-
cientissimus est & longissimas uias sepe incredibili cele-
ritate confecit : armorum & equitandi peritissimis . sepe
inclinantem aciem solus restituit . obsistens fugientibus
singulos nedum retinens : sed in hostes conuertēs : De-
inde humanus mansuetus ac humilis longe plusquā tem-
poris malicia exigit . Denicq; clementissimus ac seuię
detestator . Errori facile ueniā dat : Pius quoq; & pluri-
mum miseris compatiens . nam ut alter Adrianus im-
perator . seruitores etiam paruę conditionis infimos

sepe uisitabat . atq; de sua mensa cibos ministrabat :
medicis prouidebat oīa deniq; pietatis officia ad cuiusq;
optimi priuati hominis officium pertinentia agit . obli-
tus regii fastigii : Imitatus deniq; Antonium pium im-
peratorem de quo ait Iulius Capitolinus . qui cum mi-
litem secum educatū egrotū sepe uisitasset . atq; uilia ob-
sequia sed pia prestasset . & propterea multis displicisset
quasi Regi hoc non decuisset . ille ridens ait . quia nec
dignitas nec imperium tollit affectus : nec pietatis opera
dignitatis fastigio derogant . sed & ultra pietatis opera
tantę est mansuetudinis . atq; tam placide est leuitatis .
ut quos maiestatis quoq; contra se reos conspexerit . non
facile punit & aduersus se insurgentes diuino quodam
animo dimittit . in eadem familiaritate quam ante ha-
buerit . & ut paucis agamus . cunctis benignus & cō-
munis est : adeo ut quemadmodum de Traiano legitur
non pauci nec parue auctoritatis uiri eum quia cōmunis
plurimum foret sepe inculpabant dicentes illud Valerij
maximi . Reges suis subditis familiarissimos ac com-
munes esse non oportere . quia quicquid in excelso fasti-
gio positum est ut sit uenerabilius humili & familiari
consuetudine uacuum esse conuenit . Ad quę Henricus
respondit . talem debere esse Principem priuatis . quales
esse sibi Principes priuatus optasset : Nec putabat hu-
manitate . ipsam quoq; regiam dignitatem perdi . sed
augeri : illis non assentiens qui credunt auctoritatem
Principis emoliri . si familiarem se suis reddit . cum per
eam modestam quidem subditis carior fit : Cęterū cum
sepe a multis lepide argueretur qđ non regio sed cōmuni
uteretur habitu . respondit quia regales dignitatis . alius
debet esse testis qđ purpurea aut preciosa uestis : addens
quia satis turpe uidebatur Principi non reꝝ aut uirtutis
excellētia . sed solo habitu . uelle a priuatis differre .

Rurfus Henrricus omnibus equus . ad iram tardus ad
misericordiam pronus : Vane glorię contemptor rarus
in sermone . & loquendo patiens auditor . nullius im-
prudenciam despicit . prudentiam in quouis homine .
etiam humilis conditionis plurimum commendat : Hic
Henrricus suos secumq; connutritos uehementer dilexit
sed inter ceteros dum puerilibus & teneris annis ageret
duos secū nutriuit nobiles iuuenes de antiqua & clara
familia ortos . Videlicet Iohannem Pacheco & Petrum
Giron . quos suis uirtutibus carissimos habuit . natura-
liter enim ut inquit Aristotiles : Nobiscum connutritos
& conuersatos diligimus nostra eis cōmunicantes : illos
itaq; plurimum sublimauit . Nam alteri marchionatum
de Villena . deinde magistratum sancti Iacobi de Spata
alteri magistratū de Calatraua conferri obtinuit ac plura
alia dominia contulit : Nec predictus regia liberalitas &
munificentia contenta est . sed & plurimos alios nobiles
ut uirtuti deditos uiros exaltauit . inter quos plurimum
dilexit Michaelem Lucas & Beltrandum de la Cueva
hunc ducem de Alburquerque alterum comestabilem cre-
auit : Imitatus magnū Alexandrę : qui ut ait Iosephus :
& apud Machabeos legimus . licet uxorem pregnantē
& cognatos reliqueret . eos tamē nobiles qui secū nutriti
fuerant in iuuetute sua . intantum dilexit ut eos ad huc
uiuens plurimum exaltauerit : quibus & regna diuisit
Sed & Augustum imitatus . de quo aiunt annalia . quia
suos tantum dilexit . ut eos tam magnificis euexerit ho-
noribus ut pene suo equaret fastigio . Deniq; hic Hen-
ricus elegit sibi consiliarios excellentes uiros in utroq;
statu . Inter ecclesiasticos dilexit . plurimum etiā ante q̄
esset assumptus . D. Alonsum de Fonseca . primo Epis-
copum Abulē . demum archiepiscopum Hispalē . D.
Ludouicum de Acūna Episcopum Burgē & successiue

regnum adeptus acceptum habuit. D. Petrum Gundisalui de Mendoga Episcopum Calagurritan. postea Saguntin. uiros eximie nobilitatis doctrine & prudentie & plurimos alios nobiles prestantes uiros. Rursus ut ceteras Henrici uirtutes omittamus. temperatus admodum & sobrius est. blandimentorum & balneorum inscius eos plurimum deridens qui capillorum tantam curam gerunt ut pigmentis & assiduis lotionibus licet non sine capitis discrimine tam crebro terguntur. quousque flauos crines aut calamistratos conficiant: & quos natura nigros effecit arte aureos reddere conantur: Damians Aurelii comodi imperatoris clementiam qui ut ait Iulius Capitolinus tam diligens ut capillos coloris aurei faceret. fuisse fertur. ut capiti aurum respergeret. quo magis coma illuminata flauesceret: sed nec minus uituperat comodum Antoninum etiam imperatorem. qui eodem Iulio teste septies & octies caput in die lauabat atque in ipsis balneis edebat. quibus delicamentis nihil corporibus humanis funestius atque crudelius esse potest: ueluti que corpus debilitant: animosque effeminant atque ad res bellicas imbecilles & fragiles homines reddunt. Nam ut pulchre Seneca ait. quia blandimentis balneorum ceterisque corporis delicamentis permademus: cuncta dura & difficilia iudicamus. agunt enim ut quod non diu possumus breui frui desinamus: Demum in sobrietate ciborum & potus Henricus tanta parsimonia utitur: ut imitetur Augustum Cesarem. qui uulgarem panem & caseum bubalinum manu pressum & cetera lacticia appetebat: uini potum Henricus abhorret: Memor quia dei uoce uini usus Regibus prohibetur: eo dicente O Samuel noli uinum dare Regibus ne forte obliuiscantur iudiciorum dei. Idque agit non repugnante natura. sed suadente uirtute: Interrogatus sepe cur uino non uteretur cum posset

ait nihil pulchrius suauiusq; in homine q̄ illud summere
quod delectat : imitatus Romulum uini parcissimū qui
cum in cōuiuio parum biberet . et amici dicerēt o Romule
Si omnes sic biberent uilius esset uinum . Imo inquit ca-
rius . si quantum & quale quis uellet biberet . Aiunt
deniq; eundem Henrricum facetum . sed eterna cōmen-
datione dignum dixisse uerbum . Cum enim in ualle
Granate ubi intēsi sunt calores in eius exercitu uinū defi-
ceret . querela ad eum delata . satis inquit a nobis prouisū
est de optimis aquis ne homines siciant . Simile August-
tum dixisse legimus : Rursus Henrricus post bellica ex-
ercitia armoniis ac concentibus musicalibus admodum
delectatur . uenationi plurimum deditus . cuius exercitio
& pro eius incolumitate ac suę rei publice utilitate utinā
parcius insudaret . Nam ut ait ethicus id unumquemq;
debet maxime quod est cuiusq; maxime . non enim ad
siluas aut parturiēdas aut incollēdas . sed urbes uisendas
atq; regendas Princeps assumitur . quia ut de Esau Po-
licratus ait ad res politticas uix conuersabilis esse potest
actu : qui siluestris est incollatu . Fateor non semper ue-
natio in culpa est . Plerūq; enim ocii inbertiam fugiunt
qui laboribus membra asuescunt . quare ipsa uenatio ex
persona loco & tempore pensanda est . illa profecto in
Rege laudanda atq; lustranda est uenatio . non quę aprū
calidoneum ut meleager aut apin taurum ut Cambises
aut ceruas ut Euripides uenabulo percutit . sed quę ut
alter Augustus uastatores & hominū oppressores uena-
tur atq; insequitur . Refert enim Polibius Traianum
Augustum dicere solitum illam congruā principātibus
uenationē non bestis aut ferts certamen sed hominibus
terrorem indicere nec cum innocuis animātibus dimi-
care sed cum nocentibus & scelestis hominibus cōfligere
illa enim siluas ornant . hii regna & urbes depopulant

Illa fruges uastant. hii uitam moresq; hominũ dissoluũt
preclare igitur Themistodem dixisse Policratus ait a fre-
quentibus uenationibus & leuioribus ludis Principes
fore arcendos. ne res publica ludere uideatur detrimen-
tumq; relicta grauitate patiatur.

Capitulum . xxx . de hiis que acciderunt in
ecclesia tempore huius Henrici & de Romanis
Pontificibus qui eo regnante preſuerunt / presertim
de Calixto . Pio ac Paulo . ii . & de eorũ laudibus
preclarisq; gestis & de opusculis auctoris hanc his-
toriam compilantis sub eisdem Pontificibus &
eorum iussu editis . Tandẽ agitur de Frederico
iii . imperatore & de duplici eius aduentu ad
urbem Romanam .

70 OSTREMO adducenda sunt breui stilo : que
huius Henrici . iiii . Regis Castellę & legionis
temporibus in ecclesia dei & in imperio acciderunt &
de Romanis Pontificibus . qui tunc ecclesię Romanę
preſuerunt . Eiusdem igitur Henrici tempore obiit Ni-
colaus Papa . v . & successit Calixtus . iiii . natione Hispa-
nus de regno Valentię . Hic Pontifex genere nobilis de
domo dicta de Boria . doctissimus iurista fuit feruidus
admodum in expeditione contra Turcum & plurima
compleuisset si dies non defecissent ; Sedit autem q̄tuor
fere annis : eo itaq; in bona senectute uita functo / assũp-
tus est Pius . ii . die . xxx . mensis augusti anno domini
1458 . M . cccc . lviii . hic Pontifex natione Senensis natus in
oppido Corsignano . Quod paulo post idem Pontifex
cuius titulo iustrauit & Pientiam a Pio nomine suo
appellari iussit . ubi ecclesiam cathedralem erexit ; con-
struxit atq; dotauit ; palaciumq; insigne atq; superbum

edificauit : Fuit hic Pontifex orator disertissimus & in
aula Alberti demū Frederici.iii. imperatoris moderni nu-
tritus etq̄ acceptus : tandem Cardinalis effectus est &
parum post ad summum Pontificatum assumptus : huic
Pontifici Henrici Castellę regis p̄dicti iussu & regnoꝝ
suorum nomine : Ego ipse tunc Episcopus Ouetē purā
debitam ac solitam reuerentiam & obedientiam p̄stiti :
Hic Pontifex dum esset in Papatu inter ingentem nego-
ciorum molem studio aliqua orula uaccabat : historiāq̄
refertissimam & aliqua opuscula p̄clare ingentiq̄ ele-
gantia descripsit : eaq̄ mihi suo referendario anteq̄ edita
forēt cōmunicare dignatus est : Rursus fuit Pontifex ipse
zelatissimus belli & expeditionis contra perfidos Turcos
& aduersus eorundem impietatem generalē & famosam
indixit cruciatam & passagium cui se debilem uiribus
sed animo fortem personaliter exhibuit : Verum peccatis
cristiani populi sed & ignauia atq̄ dissidia infeliciter res
acte sunt : Nam cum apud Anconam urbē marinā
transfretandi animo moram traheret . expectans aduē-
tum quorundam Principum & magnatū qui personaliter
uenire aut p̄sidia ferre polliciti erant : conspiciens nullā
superesse spem de illorum aduentu atq̄ succursu : Con-
sternatus animo & agrauato morbo corporali ex huius-
modi mestis animi accidentibus : tandem ut deo placuit
spiritum exalauit : me tunc in eadem ciuitate manente &
ad trānsfretandum cum eodem Pontifice parato : Obiit
aūt . xiiii . die augusti anno Cristi incarnationis . M .
cccc . lxiij . p̄fuit annis . vi . Illico itaq̄ domini Cardi-
nales cum tota curia Romam se cōferunt super electione
futuri Pontificis : qui conclaue ingredientes . Sic dispo-
nente diuina clementia unanimiter & concorditer per uia
spiritus sancti elegerunt Sanctissimū . D.N . dominum
Paulum secundum natione Venetum , qui nunc feliciter

deo auctore p̄sident. hic Pontifex genere nobilis atq̄
patricius. sed uita & moribus illustrior. nepos quidem
fuit beate memorię Eugenii Pape. iiii. & ita ex una no-
bili gloriosaq̄ domo duplex pontificatus egressa est dig-
nitas & dum in illo meror uniuersus tenuit q̄ raptus sit
in isto gaudium successit. q̄ assumptus est. quo fit ut
utriusq̄ Pontificis laudum. gloria uniuersa populorum
ora cōpleat. Est igitur huic Pontifici uirtus animi ingēs
sed & forma corporis uenustissima. illa prestat ut eum
opporteret Pontificem maximum fieri: hęc ut deceret in
principio pontificatus sui Romanam curiam omni si-
monię & extorsionis labe seuerissime purgauit: cunctosq̄
officiales ac curiales reformauit: domumq̄ habuit mun-
dissimis atq̄ honestissimis uiris refertam: Ceterum cōtra
perfidios Turcos Vngarię regi ac pluribus Principibus
& communitatibus assidua nec parua p̄sidia elargitur
In ecclesię uero gubernatione nedum fortunatissimus est
sed summa experientia prudentia & uirtute p̄stantissi-
mus: deniq̄ clementissimus & omnium indulgētissimus
ad pacē deniq̄ pronus: Nam italiam dissidiis plurimis
incensam: summa cum industria bis pacauit: Demū
quibusdam tyrannis a terris ecclesie expulsis non paucas
nec paruas urbes & terras ditioni ecclesie Romane ad-
iecit: Hic fēlicissimus Pontifex qua die apicem summi
Pontificatus assumpsit. de sacri collegii assensu non sine
singulari confidentia me indignum sed fidum p̄fectū
Castellanum castri sancti angeli de urbe instituit. quippe
qui localia & ecclesie Romanę thesauros fidei meę cō-
misit: deinde pro sua animi nobilitate & munificētissima
liberalitate meipsum indignum primo ad camorēn eccle-
siam: deinde ad Calagurritanam. tandem ad Palenti-
nam transtulit: Verū cum iussu suę Sanctitatis pluribus
annis Castri p̄fati sancti angeli curā & administrationē

*Antea fuerat Oueten-
sis Episcopus, ut in pag.
p̄cedenti narrat.*

1. Satane

gererem : ubi satis octi supererat de eiusdem sue Beatissimi
 me mandato ad gloriam omnipotentis dei & ecclesie
 dei exaltationem & decorem ac ueritatis dilucidationem
 nonnulla opuscula inculto rudique eloquio edidi . Primo
 1 librum magni uoluminis dictum defensorum status
 ecclesiastici contra querulos emulos & detractores Prelato-
 2 rum & clericorum diuisum in decem tractatus : Item
 librum de paupertate Christi & apostolorum & an Chris-
 tus & apostoli mendicarunt & quo sensu dici potest eos
 mendicasse . Ibi denique deducitur Prelatos & clericos
 modernos non deuiare a uita apostolica . licet obtineant
 propria : possessiones : & prebendas distinctas & quae se-
 gregatim in domibus propriis habitent . nihilominus
 eos uitam communem a sanctis patribus institutam
 ducere censendos fore : Rursus iussu eiusdem Pontificis
 3 edidi librum . Vbi agitur an sine peccato fideles licite fu-
 4 giant a locis . ubi seuit pestis : Item librum de monar-
chia orbis in quo ostenditur apud Romanum Pontificem
 residere ueram orbis monarchiam : Demum in eodem
 libro in secunda parte deducitur : Reges Hispanie &
 Francie non fore Imperatori subditos : Agitur etiam per
 que quando & quomodo Reges delinquentes puniri possunt :
 5 Item librum defensorum istius libri monarchie contra
 quosdam detractores super eisdem & aliis utilibus ma-
 6 teris : Item librum apparatus siue commentum super bulla
 cruciate indictae per Papam Pium contra perfidos Tur-
 7 cos : Item librum super commento bulle depositionis
Regis Bohemie per Sanctissimum dominum Paulum
 8 secundum publicate : Item librum de remediis afflicte
 ecclesie militantis : in quo adhibentur remedia contra
 omnes persecutiones quas ecclesia ab exteris & domesti-
 9 cis patitur . Item librum dictum speculum uite humane
 de prosperis & aduersis dulcibus & amaris omnium

Auctoris opuscula 5

eius meminit supra
cap. 20 ad medium

supra cap. 31.

de quo etiam supra
cap. 24.

10
11
12
13
14
statuum uitę mortalis . tam in statu spiritali q̄ temporalis
Item librum de regno diuidendo & quando primoge-
natura sit licita : Item librum de pace & bello & de neces-
sitate & utilitate bellorum : Item librum de eruditione
puerorum : Item librum confutatorum sectę & supersti-
tionis machometi & quorundam errorum contentorum
in quibusdam epistolis per quendam eloquentem ora-
torem missis perfido Turco : Item librum dialogi de
auctoritate Romani Pontificis & generalium concilio-
rum & de pena subtrahentium obedientiam a sede apos-
tolica & de remediis scismatum : Item plurimos alios
tractatus & epistolas . quę siquidem opuscula eidem
Sanctissimo Pontifici pro maiore parte dedicata sunt :
& sub illius glorioso & eterno nomine potius q̄ studio
& ingenio meo conquiescunt : Nec me solum sed ut alter
Esdras uel Rex Ptolomeus : plures doctissimos & stu-
diosos uiros ad scribendum inuitat quippe allicit atq̄
remunerat : Sed de huius Pontificis gloriosis gestis lau-
dibus & præconiis : alibi dicimus : huius itaq̄ Pontificis
ac Regis Henrrii præfati tempore sedit in imperio Fre-
dericus . iii . Austrię dux : hic ante susceptum imperi-
um Ierosolimam deuote uisitauit Alberto fratre & co-
mitibus Cilię sociatus : Adeptus autem imperium cum
germanos quadam neutralitate quę potius subtractio
obediętię uidebatur frui cōspiceret : & diuisam ecclesiam
reperisset . conuenticulū apud Basileā congregatū abire
iussit : Vnde secuta est totaliter desiderata unio eccle-
się : cum Vngaris aliquo tempore bellauit : & aliqua
castella obtinuit sed & non parua ab eis damna conse-
quutus est . uxorem duxit sororem Regis Portugalię
nomine Leonoram sanguine & moribus inclitam : Hic
ut diximus Romam uenit & diadema a Nicolao . v .
suscepit , Deinde uisitauit Alfonso regem Aragonum

& Siciliae uxoris auunculum a quo honorifice apud Neapolim receptus : tandem Alemaniam feliciter rediit : Demum anno domini . M . cccc . lxxix . deuotionis & peregrinationis gratia Romam & apostolorum sacralimina uisitauit qui ab eodem Sanctissimo Paulo . ii . summo Pontifice solenissime receptus est : Illucq; in suo apostolico palacio humanissime & curialissime locauit : & quadiu Romae fuit sibi & gentibus suis lautissime expensas ministravit : & in recessu spiritualibus & temporalibus muneribus eum magnifice donauit : Agimus iam huius historiae finem sub eodem Henrico . iiii . Verum quia septies in die cadit homo : Exorandus est altissimus per quem Reges regnant ut hunc Henricum . iiii . custodiat protegat & defendat . ut quae feliciter incepit feliciter expleat . illicq; intellectum uires & conatum tribuat . quatenus se & subditos in uia pacis & salutis eterne dirigat eo prestante . Qui est benedictus in secula amen .

De mandato . R . P . D . Roderici Episcopi Palentini auctoris huius libri . Ego Vdalricus Gallus sine calamo aut pennis eundem librum impressi .

Incipit tabula materiarum & rererum contentarū in hac historia Hispanica in qua non solum de situ & ubertate eiusdem prouincie ac inicio principatus necnon regum successione & clariis successibus agitur. sed de priscorum romanorum : grecorum & aliorum antiquorum clarissimis gestis dictis & documentis ad cuiuslibet mortalis instructionem .

Incipiunt Capitula & materie :
prime partis historie hispanice .

Capitulum primum de laudibus & preconiiis prouincie & terre hispanie quo ad aeris & patrie salubritatem .

Capitulum secundum de Hispanie laudibus quo ad terre feracitatem & aliarum rerum ubertatem que naturales efficiunt diuicias .

Capitulum tertium de Hispanie preconiiis quo ad auri / argenti & aliorum metallorum ceterarumq; rerum copiam que industriales opes comparant .

Capitulum quartum de Hispanie laudibus quo ad gentis religionem : fidem : amicitiam : humanitatem : strenuitatem & ceteras uirtutes .

Capitulum Quintum de Hispanie situ & descriptione respectu ceterorum climatum & regionum orbis .

Capitulum Sextum de eiusdem Hispanie situ & descriptione respectu particularium prouinciarum in ea sitarum seu diuersorum regnorum in ea creatorum .

Capitulum . vii . de iniciis antiqui principatus & monarchie Hispanie quanto tempore per unum regem aut per plures Hispania fuit gubernata .

Capitulum . viii . de ingressu regum Gothorum in Hispania & quomodo Vandalos & alias gentes ab Hispania expulerunt & de preclaris uirtutibus & gestis gentis Gothorum & de laudibus eorum .

Capitulum .ix. de origine gentis Gothorum & illorum principatu . & de illorum claris gestis .

Capitulum .x. de origine Vandalorum & Hugnorum & de illorum principatu & claris gestis .

Capitulum .xi. de origine regnorum & regum Hispanie post miseram eius cladem & a quo tempore & quomodo diuersa regna in eadem Hispania erecta sunt & de ortu & initio uniuscuiusq; regni & a quo incepit . & primo de origine regni & regum Legionis & Castelle .

Capitulum .xii. de origine regni & regum Nauarre & quomodo & a quo inceperunt .

Capitulum .xiii. de origine regni & regum Aragonie Valentie & Cathalonie & a quibus & quomodo inicitum habuerunt & de unione eorum .

Capitulum .xiiii. de ortu & initio regni & regum Portugalie & quando & quomodo & a quibus inceperunt .

Capitulum .xv. de ortu & initio regni & regū Granate . & quando & quomodo inceperunt .

Capitulum .xvi. quomodo omnes reges regnorum Hispanie ducunt originem ex franco & stirpe regum Castelle & Legionis .

Capitulum .xvii. quomodo in regno quod hodie appellatur Castelle & Legionis residet titulus & nominatio regum Hispanie .

Incipit Secūda pars in qua adducūtur successiones & successus regum Gothorum qui regnarunt in Hispania usq; ad irruptionem eius & iterum usq; ad Pelagium & de his que eorum temporibus occurrerūt .

Capitula & materie Secunde partis .

De Athanarico primo rege Gothorum & quomodo

Honorius Imperator concessit Galias & Hispanias ut eū ab Italia pelleret & de sedente in cathedra Petri & in imperio De Alarico .ii. rege Gothorum & quomodo Romam cepit atq; uastauit prohibens ne ecclesiam inuaderent : & de eius deuotione .

De Athanarico .iii. rege Gothorum qui primus ex gēte Gothica Hispanias arcessiuit & quomodo Vādalos persequitur & de sedētibus in Romana cathedra & imperio De Sigerico .iiii. rege Gothorum .

De Vualia .v. rege Gothorum & quomodo Affricam afflixit & obsedit yponam sub quo beatus Augustinus feliciter obiit .

De Tēderedo .vi. rege Gothorū & quomodo ab Athilla rege Hugnorum fuit interfectus in famoso bello circa cāpos Cathalānicos & tandē quomodo Athilla fuit uictus & fugatus & de morte eius .

De Turismūdo .vii. rege Gothorū in Hispania regnāte .

De Theoderico .viii. rege Gothorū in Hispania regnāte & quomodo apud Astoricā in Hispania prostrauit Rethiarum regem sueuorū & quomodo iste Theodericus effectualiter primus inter Gothos in Hispania regnauit & de sedentibus Rome & in imperio .

De Henrico .ix. rege Gothorum qui primus leges Gothicas scriptis redegit .

De Alarico .ii. decimo rege Gothorum in Hispania regnāte & quomodo fuit uictus a quodā principe Galliarum apud Pictauim & de sedētibus Rome & in imperio

De Geselarico .xi. rege Gothorum in Hispania regnāte .

De Theodorico .xii. rege Gothorū in Hispania regnāte durante puericia Amalarici nepotis sui cui postea regnū Hispanie restituit : & quomodo fuit Arrianus & regnauit simul in Italia & Hispania & Boetium senatorē iussit interfici & de sedentibus in cathedra Petri & imperio .

De Amalarico .xiii. rege Gothorū in Hispania regnāte
& quomodo occiditur a Giliberto rege Francorum & de
sedentibus Rome & in imperio .

De Theudio .xiiii. rege Gothorum in Hispania regnāte
& quomodo fuit ingratus Amalafenti consanguinee sue
quam interfici iussit & quomodo Iustinianus imperator
per Belisarium eius mortem uindicauit .

De Theudifela .xv. rege Gothorū in Hispania regnāte
& quomodo fuit nequissimus & apud Hispalim suorum
cōiuratione occiditur & de pulchris uerbis ad eius uxo-
rem prolatis .

De Agilla .xvi. rege Gothorum in Hispania regnante
& quomodo fuit extinctus in bello apud Cordubā prop-
ter irreuerentiam ad sacra templa & de sedentibus Rome
& in imperio .

De Athenagildo .xvii. rege Gothorum in Hispania re-
gnante & de prodigijs suo tempore occurrentibus & de
causa eorum & de sedentibus Rome & in imperio .

De Linba .xviii. rege Gothorum in Hispania regnante
& quomodo fratrem suum consortem fecit in regno .

De Leonogildo .xix. rege Gothorū in Hispania regnāte
& quomodo suis uictorijs regnum ampliauit cuius tem-
pore regnum sueuorum deletum est & quomodo Roma-
nos prostrauit apud Legionem quā sic appellauit ex suo
nomine & cum esset heresi Arriana respersus filium suū
Hermegildum cristi martirem fecit & de eius filii in fide
cristi constancia & de sedentibus Rome & in imperio .

De Recaredo cristianissimo .xx. rege Gothorum in His-
pania regnante & quomodo suo tempore floruerunt glo-
riosi doctores Leander : ysidorus & Fulgentius quorum
sapientia & fide heresis Arriana in concilio Tolletano
extirpata est assistente eodem Recaredo : & de ingenti ui-
ctoria eius cōtra Gallos & de sedētibus Rome & in iperio

De Luiba .xxi. rege Gothorum in Hispania regnante .
 De Viterico .xxii. rege Gothorum in Hispania regnante
 & quomodo propter eius nequicias a suis interfectus est
 & de sedentibus in cathedra Petri & de Eraclio impera-
 tore cuius tempore incepit secta Machometica .

De Gundamiro .xxiii. rege Gothorum in Hispania re-
 gnante & de gestis suo tempore .

De Sissebuto .xxiiii. rege Gothorū in Hispania regnante
 & de illius summa religione & de zelo ad fidem catholicā
 & de conciliis Tolletanis suo tempore celebratis cuius tē-
 pore heresis Acefalorum presente beato ysidoro in con-
 cilio Hispalē extincta est & de uirtutibus huius regis &
 de sedentibus Rome & in imperio .

De Recaredo secūdo .xxv. rege Gothorum in Hispania
 regnante .

De Suyntilla .xxvi. rege Gothorum in Hispania regnā-
 te & quomodo exclusis uestigiis romanorum monarchiā
 Hispanie adeptus est & de illius uictoriis & uirtutibus
 & de sedentibus Rome & in imperio .

De Sisenando .xxvii. rege Gothorum in Hispania per
 tyrannidem regnante .

De Suyntilla .xxviii. rege Gothorū in Hispania regnante
 cuius tempore concilia Tolletana fuerunt frequentata &
 de sedentibus Rome & in imperio .

De Tulga .xxix. rege Gothorum & de uirtutibus eius .

De Vindasuindo .xxx. rege Gothorum in Hispania re-
 gnante & de uniuersalibus conciliis suo tempore congre-
 gatis contra Manicheos & alios hereticos : & de occur-
 rentibus eius tempore & de sedentibus in cathedra Petri
 & imperio .

De Recansuindo .xxxi. rege Gothorum in Hispania re-
 gnante & quomodo suo tempore sub Eugenio Tolletano
 Archiepiscopo fuerunt celebrata aliqua conalia apud

Tolletum & quomodo sanctus Illefonfus successit Eugenio in sede Tolletana & de huius presulis scientia & uirtutibus & de sedentibus Rome & in imperio .

De Banba . xxxii . rege Gothorum in Hispania regnate & quomodo Paulum grecum ei rebellantem captiuauit apud Neumasum & quomodo inuidorum emulatione uenenatus fuit : & tandem monachus efectus est . agitur etiam de mirabili eius assumptione & de his principibus qui sepe ex humili loco assumpti sunt .

De Eringio . xxxiii . rege Gothorum in Hispania regnate quo tempore tria concilia Tolletana sub Iulliano Tolletano presule celebrata sunt & de sedentibus Rome & in imperio .

De Egica . xxxiiii . rege Gothorum in Hispania regnate & de occurrentibus suo tempore .

De Vitiça . xxxv . rege Gothorum in Hispania regnate & de uictis & iniquitatibus eius & quomodo peremit quosdam ex genere nobili Gothorum descendentes & quomodo se dedit libidinibus & indulgit clericis ut quotquot mulieres uellent/reciperent & de facietis & memorandis uerbis ad eum prolatis .

De Costa . xxxvi . rege Gothorum in Hispania regnate & quomodo Vitiçam oculis & regno priuauit & de sedentibus Rome & in imperio .

De Roderico . xxxvii . & ultimo Gothorū rege in Hispania regnante & de infelici diruptione & clade Hispanie tempore suo occurrenti & de causis dicte cladis & de uindicta & malis que ex ea sepe proueniunt & de lacrimosa lamēratione prefate desolationis Hispanie & de inuectiua cōtra perfidum Iullianum comitem cepte : & quare Rodericus dicitur ultimus rex Gothorum & de sarracenis qui post eum in Hispania regnarunt usq; ad Pelagium & de pulchra astucia cuiusdā sarraceni regis Sibilie

& de sedentibus in cathedra Petri & imperio .

Incipiunt Capitula & materie huius tercie partis historie Hispanie in qua adducuntur successiones & successus regum Hispanie post eius irruptionem incipiēdo a Pelagio usq; ad tempora Fernandi . iii . qui Bethicam a Mauris recuperavit .

1 Capitulum primum de Pelagio primo rege in Hispania post eius cladem & de desolatione a Mauris facta & de genealogia eiusdem Pelagii a regibus Gothorum & de preclaris gestis suo tempore .

De exemplis romanorum & aliorum qui patriam a periculis liberarūt & de sedētibus ī Romana sede & imperio .

2 Capitulum . ii . de Fasilla . ii . rege Hispanie post dictam cladem & quomodo ab urso extinctus est .

De exemplis antiquorum qui cum feris imprudenter pugnarunt & de sedentibus in Romana sede & imperio .

3 Capitulum . iii . de Alfonso primo dicto catholico . iii . rege post cladē Hispanie & de eius genealogia & gestis .

De zelo antiquorum romanorum & aliorum exterorum in restauratione patrie & de sedentibus in Romana sede & imperio .

4 Capitulum . iiii . de Froila primo qui quarto loco post cladem Hispanie regnavit & de eius genealogia & gestis .

De sevicia quorundam cesarum romanorum & aliorum priscorum quam in suos regnandi causa exercuerunt & de sedentibus in Romana sede & imperio .

5 Capitulum . v . de Aurelio Quinto rege hispanie post cladem & qualiter cohercuit seruos rebellantes : & de seueritate antiquorum erga insolentias seruorum .

6 Capitulū . vi . de Silo Sexto rege Hispanie post eius cladē . De pena ignobilē pacem facientium & de exemplis antiquis ad hoc .

- 7 Capitulum . vii . de Mauregato . vii . rege Hispanie post
eius cladem & de indignis gestis suo tempore .
De boni & mali principis diferentia & de exemplis an-
tiquorum qui ignobiliter tributa dederunt hostibus & de
sedentibus in Romana sede & imperio .
- 8 Capitulum . viii . de Veremundo primo qui . viii . loco
in Hispania post cladē regnavit & nepoti regnū dimisit .
De exemplis antiquorum qui imperium & regna aliis
renuntiarūt & de sedentibus in Romana sede & imperio .
- 9 Capitulum . ix . de Alfonso secundo cognominato Casto
qui fuit . ix . rex post Hispanie desolationem & de gestis
suo tempore & quomodo fuit magnus edificator tēploꝝ .
De exemplis antiquorum templa & sacra loca edifican-
tium & de uirtute castitatis & de sedentibus in Romana
sede & imperio .
- 10 Capitulum . x . de Ramiro primo qui fuit . x . rex post
Hispanie cladem & de gestis suo tempore .
De auxilio diuino uisibiliter prestito his qui pro lege dei
pugnant & de exemplis ad hoc & de sedentibus in Ro-
mana sede & imperio .
- 11 Capitulum . xi . de Ordonio primo qui in Hispania . xi .
loco regnavit post eius cladem & de gestis suo tempore
& de sedentibus in Romana sede & imperio .
- 12 Capitulum . xii . de Alfonso . iii . cognominato magno
qui . xii . rex fuit in Hispania post illius cladem & gestis
nobilis uiri Bernardi del carpio & de gestis suo tēpore .
De ingratitude principum erga fideles Vasallos & de
inuidia quam paciuntur egregia facientes & de exemplis
antiquorum ad hoc .
De fatuitate eorum qui mortem timent ut illecebris fru-
antur & de sedentibus in Romana sede & imperio .
- 13 Capitulum . xiii . de Garzia primo qui fuit in Hispania
. xiii . rex post eius desolationem & de gestis suo tēpore .

De preclaris exemplis antiquorum qui spolia hostium deo consecrarunt & de religione principum & de sedentibus in Romana sede & imperto .

14 Capitulum . xiiii . de Ordonio . ii . qui . xiiii . loco in Hispania regnavit post cladem & de gestis suo tempore . De fide seruanda hostibus & de exemplis antiquorum qui fidem hostibus fregerunt & de sedentibus Rome & in imperto .

15 Capitulum . xv . de Froila . ii . qui fuit . xv . rex in Hispania post cladem & de sedentibus eo tempore in Romana sede & imperto .

16 Capitulum . xvi . de Alfonso . iiii . qui in Hispania . xvi . loco post cladem regnavit & de gestis suo tempore & de sedentibus in Romana sede & imperto .

17 Capitulum . xvii . de Ramiro . ii . qui in Hispania . xvii . rex fuit post cladem & de gestis suo tempore & de innumera multitudine hostium ab eo cesorum .

Quando est utile hostes contra alios hostes conducere & de uitanda cupidine spoliolorum hostium . De clementia erga suos rebellantes & de exemplis antiquorum quomodo benigniteta conciliat suspectos & de sedentibus in Romana sede & imperto .

18 Capitulum . xviii . de Ordonio . iiii . qui in Hispania . xviii . loco post cladem regnavit & de gestis suo tempore . De fide uxoria & de exemplis antiquorum ad hoc & de sedentibus in Romana sede & imperto .

19 Capitulum . xix . de Ordonio . iiii . qui in Hispania . xix . loco per tyrannidem regnavit post cladem . De misera condicione tyrannidis & de auuiditate regnandi & de sedentibus Rome & in imperto .

20 Capitulum . xx . de Sancto primo qui primus rex fuit Legionis & magne partis Hispanie & de excessiua pinguedine illius & quomodo fuit curatus & qualiter Castella

fuit liberata a subiectione regni Legionis & de sedentibus in Romana sede & in imperio .

- 21 Capitulum . xxi . de Ramiro . iii . qui . xxi . loco regnauit in Legionis & magna parte Hispanie post cladem & de gestis suo tempore .

De incomodis que principes paciuntur si non secuntur consilia prudentum .

De auspiciis & prodigiis in bellis non timendis & ex quibus causis proueniunt & de sedentibus Rome & in imperio .

- 22 Capitulum . xxii . de Veremundo . ii . rege Legionis & magne partis Hispanie qui post cladem . xxii . rex fuit & de uictoriis & gestis suo tempore .

De irreuerentia ad sacra templa acriter punita & de preclaris exemplis antiquorum ad hoc .

De seuera pena illorum qui manus ministris dei inferunt & de sedentibus Rome & in imperio .

- 23 Capitulum . xxiii . de Alfonso . v . qui . xxiii . rex fuit in regno Legionis & magne partis Hispanie & de gestis suo tempore .

De damnato connubio inter fidelem & infidelem & de exemplis Romanorum & antiquorum qui talia temptarunt & de sedentibus in Romana sede & imperio .

- 24 Capitulum . xxiiii . de Veremundo tercio qui in regno legionis . xxiiii . loco regnauit & quomodo post istum Castella fuit in regnum erecta .

De mirabili potentia & prouidentia dei in regnis transferendis & diuidendis & de exemplis sacre scripture & antiquorum ad hoc & de sedentibus Rome & in imperio .

- 25 Capitulum . xxv . de Sancto dicto maiore qui . xxv . loco regnauit post cladem & quomodo fuit primus rex Castellae propter uxorem .

De punitione diuina illorum qui sacra uiolant & de preclaris

exemplis antiquorum ad hoc & de sedentibus Rome & in imperio .

26 Capitulum . xxvi . de Fernando primo qui . xxvi . loco post cladem regnauit & quomodo in eo regna Castelle & Legionis fuerunt unita & de gestis tempore suo .

Quomodo sancti uisibiliter auxiliantur fidelibus sibi deuotis in bellis .

De somniis & qualiter sepe multa reuelantur in somniis .

De inuidia inter fratres & coniunctos gratia regnandi & de exemplis antiquorum ad hoc .

Capitulum . xxvii . de nobilitate & strenuitate Roderci de Biuar Cidi appellati & de uictorijs suis & quomodo a Mauris recuperauit Valentiam .

Et de multitudine hostium non timenda .

De remedijs ad timorem expellendum a militibus & de exemplis antiquorum ad hoc & de sedentibus Rome & in imperio .

27 Capitulum . xxviii . de Sancto secundo qui . xxvii . loco post cladem Hispanie regnauit & de gestis suo tempore . De moderanda uictoria & de documentis ad hoc .

De proditione cauenda & punienda & contra hostes commissa & de sedentibus in sede apostolica & imperio .

28 Capitulum . xxix . de Alfonso . vi . qui . xxviii . loco post cladem Hispanie regnauit & quomodo ab isto incepit regnum Portugalie & de gestis eius .

De iureiurando pernicioso in melius mutando .

De extirpandis & fugiendis blandimentis & balneis a uolentibus militare & de exemplis ad hoc . uide etiam sub Henrico . iiii . in quarta parte .

Capitulum . xxx . de Geloira & Hurraca filiabus Alfonsi . vi . & de prole earum & quomodo Alfonsus rex Aragonum eandem Vrracam duxit uxorem satis impudicã & qualiter uterq; propter irreuerentiam ecclesie pessima

morte obierunt & de Ramiro monacho electo in regem
Aragonum .

Item quomodo sepe ignoramus nostra incomoda omni/
bus nota & de exemplis ad hoc .

Item de his qui ex paruo statu repente assumuntur ad re/
gnum & de exemplis ad hoc .

Item quomodo non est illudendum regibus & de exem/
plis ad hoc & de sedentibus Rome & in imperio .

29 Capitulum . xxxi . de Alfonso . vii . intitulato Imperatore
qui . xxix . loco post cladem regnavit & de eius singulari
iusticia ad pauperes & quomodo regna iterum diuisit .

Quomodo propter peccata populi regna diuiduntur & de
documentis ad hoc & de sedentibus Rome & in imperio .

30 Capitulum . xxxii . de Sancto . iii . Desiderato appellato
qui post irruptionem Hispanie . xxx . loco regnavit & de
uirtutibus & gestis suis .

Item de pietate & amore ad fratres & propinquos & de
sedentibus Rome & in imperio .

31 Capitulum . xxxiii . de Fernando secundo qui post clad
Hispanie . xxxi . loco regnavit in Legione & frater eius
Sanctus in Castella & quomodo fratre mortuo temptauit
expellere Alfonso nepotem a regno .

De singulari memoranda fide Vasallorum ad principem
suum & de exemplis antiquorum ad hoc & de sedenti/
bus Rome & in imperio .

32 Capitulum . xxxiiii . de Alfonso . viii . qui post cladem
Hispanie . xxxii . loco regnavit & de clarissima eius prole
& bellis & uictoriis suo tempore occurrentibus .

Item de felicitate bonorum filiorum qui patres imitati sunt
& de exemplis antiquorum ad hoc .

Item de cauenda arogantia & insolentia uerborum in
magnis uiris & pulchra contra huiusmodi iactantiam .

Capitulum . xxxv . de gloriosa uictoria Alfonsi . viii .

contra farracenos in illo famoso bello de nauibus Tollose & quomodo crux cristi uisibiliter opem tulit & de multitudine cesorum in illo bello .

Commemorantur etiam cedes famose & numerose antiquorum bellorum romanorum & aliorum .

Capitulum . xxxvi . de his que acciderunt regi Alfonso . viii . post bellum nauium Tollose & de ciuitatibus quas acquisiuit & de singulari facione circa arcem de çorta & de obitu eius .

Item de patientia principum in audiendis impugne conuiciis a suis & de exemplis ad hoc & de sedentibus in sede Romana & imperio .

33 Capitulum . xxxvii . de Alfóso . ix . qui post destructionem Hispanie . xxxiii . loco regnauit & quomodo in isto Alfonso regna iterum fuerunt unita .

Item de fide & constanti perseuerantia Castellanorum & arcum custodum & de preclaris exemplis & documētis ad hoc & de sedentibus Rome & in imperio .

34 Capitulum . xxxviii . de Henrrico primo qui post cladē Hispanie . xxxiiii . loco regnauit & de intempestua eius morte .

Item de incomodis que plerumq̃ proueniunt ex coniugiis inter sanguine coniunctos .

35 Capitulum . xxxix . de gloriosissimo rege Fernando qui post cladem Hispanie . xxxv . loco regnauit in Castella & Legionē & quomodo utrūq̃ regnum fuit in eius persona unitum & de claris eius filiis & qualiter Bethicam totam recuperauit & de uictoriis & clarissimis eius operibus .

Item quales debent esse reges erga diuinū cultum & quomodo debent bella gerere & de preclaris exemplis sacre scripture & antiquorum ad hoc .

Item de utilitate exercitii & usus armorum & de documētis ad hoc .

Capitulū . xl . de nonnullis incidentibus que huius Fernandi tēpore in diuersis partibus occurrerunt & de ortu pestifere parcialitatis in Italia uidelicet guelforum & gēbellinorum & quomodo eo tēpore per Iacobū regē Aragonie Maiorica & cetera insule Baleares lucro fidei accreuerunt & de felici obitu huius Fernādi & de diuisione in imperio & fuit electus Alfonsus . x . huius Fernandi filius .

Item quomodo optimi principes non egent statutis manu fabricatis & de exemplis ad hoc & de sedentibus in sede Petri & in imperio .

Incipiūt Capitula & materie quarte partis historie Hispanie in qua adducuntur genealogie & successiones & gesta regū Hispanie post Fernandum . iii . qui Hispalim & totā Bethicam a Mauris recuperauit usq; ad tēpora Henrrici . iiii . nunc feliciter regnantis . agitur etiam de preclaris documentis & exemplis antiquorum romanorum & grecorum consimilibus ad gesta Hispanorum .

36 Capitulum primum de Alfonso . x . filio Fernandi . iii . & de Violanta eius uxore & quomodo temptauit aliam uxorē recipere & de exitu eius rei & de eius nobili prole ac de uirtutibus illius presertim & de solercia in legibus condendis .

Qui fuerunt primi qui grecis & romanis leges dederūt & qua ratione Hispani leges romanas recipiunt .

Capitulū . ii . de liberalitate huius regis Alfonsi & mira ad calamitosos compassione & quomodo grandi pecunia redemit imperatorem Constantinopolitanum a Soldano Babilonie & de claris eius uictoriis contra Mauros .

Qualiter principes se habere debent in largiendo & in conuiuuiis & de preclaris exemplis & documētis ad hoc .

De compassione ad redimendos captiuos .

De constantia stupenda cuiusdam militis in custodienda arce & de exemplis ad hoc .

Capitulū . iiii . quomodo Alfonsus . x . recuperauit oppida de Niebla & de Algarbe post longam obsidionem & singularem perseuerantiam & quomodo inconsulte liberauit regnum Portugalie ab eo tributo quo regibus Castelle tenebatur ut ad eius curias ueniret & de maximis scandalis propterea subortis .

Item quales debēt esse principes in augendo & non minuendo iura & honores regnorum suorum & de exemplis & documentis ad hoc .

Capitulum . v . quomodo hic Alfonsus . x . fuit electus Imperator Alamanie & de infelici exitu eius rei & de discordia inter sanctum Ludouicum regem Francie & eundem Alfonsum super iure regni & de causis discordie & quomodo fuit dissidium per matrimonium sedatum .

Item qualiter principes debent esse auidi glorie & magnarum rerum .

De multis inuidis qui doluerunt aliquid egregium ab aliis q̄a se esse gestum & de exemplis ad hoc .

Capitulum . vi . quare iste Alfonsus . x . dictus est astrologus & quomodo de sensu suo presumens opera dei dixit melius fieri posse & qualiter fuit diuinitus correctus & de infortuniis & incomodis que ex ea causa passus est .

Quomodo quis non est laudandus in uita & de exemplis & documentis ad hoc .

De arogantia uitanda in principibus . uide etiam sub Henrico . iiii . penultimo capitulo .

De punitione eorum qui opera dei corrigunt & blasphemant & de exemplis ad hoc & de sedentibus suo tempore Rome & in imperto .

Capitulum Sextum de Sancto . iiii . filio Alfonsi & de

uirtutibus & uictoriis eius & quomodo recuperauit a Mauris Tarifam & alia loca & combussit magnā classē sarracenorum & qualiter Alfonso patrem uenientem de imperio non admisit ad regnum .

Item de ambitione regnandi & de punitione eorum qui patribus insidiantur in regno & de exemplis & documētis ad hoc .

Capitulum . vii . de quibusdam crudelitatibus Sancii & de bellis & scandalis ex ea causa secutis & de singulari fidelitate nobilis Alfonsi Petri de Gusman obsessi in Tarifa qui passus est filium interfici ne arcem assignaret & de morte Sancii .

Item de cauendo tumultu in castris .

De astuciis ad animandū milites etiā suspectos ad bellū .

De disciplina militari seuerē tenenda in bellis .

De perseuerantia in sufferenda obsidione .

De fugienda corruptione pecunie & quomodo parentes & filii sunt deserendi ne fides offendatur & de exemplis & documētis ad hoc & de sedētibus Rome & in imperio .

38 Capitulum . viii . de Fernando . iiii . rege Castelle & Legionis & de mirificis uirtutibus domine Marie matris eius & quomodo omnes reges Hispaniarum disfidarunt eundē Fernandū impuberem & contra omnes optinuit . Item de pietate & cura materna ad filios & de documētis & exemplis antiquorum ad hoc .

Capitulum . ix . de uirtutibus Fernandi . iiii . presertim circa iusticiā ministrandā & de uictoriis eius & qualiter recuperauit a sarracenis Gibraltar & alia castra & de pulchra fabula quam quidam antiquus sarracenus sibi retulit & de subita eius morte ut creditur propter certas indeliberatas & festinas cedes nobilium .

Item de cauenda festinancia in sentenciis principum .

Item de consiliis sequendis per principes & de preclaris

documentis & exemplis ad hoc .

39 Capitulum . x . de Alfōso . xi . & de filiis & filiabus suis & de uictoriis eius contra reges Bellimarini & Granate & quomodo recuperauit a Mauris Alcala Lareal & alia castra & de seuis & repentinis cedibus quorundam magnatum & de ingratitude contra eos comissa .

Item de ingratitude principum erga bonos & fideles familiares & de exemplis ad hoc .

Capitulum . xi . quomodo Alfonsus emendatus de seuitia plurimum fuit humans & magnificus & quomodo sublimauit quendam Aluarum Nunii de Osorio & de pessimo eius fine propter illius elationem .

Item de cauenda insolentia & superbia nobilium cum se prosperos uident & de exemplis ad hoc .

Capitulum . xii . de preclaris uictoriis Alfonsi . xi . contra reges Granate & Africe & de prectosis spoliis in bello habitis que Alfonsus per suos oratores Romano pōtifici transmisit & quomodo idem Alfonsus longo tempore obsedit las algegras quas recuperauit & de prodicione quam contra eum temptauit quidam sarracenus & de singulari clementia qua erga eum usus est & de exemplis ad hoc .

Quomodo principes debent consecrare deo & sacris tēplis spolia hostium & de preclaris exemplis ad hoc .

Item de perseuerantia principum in iusta obsidione & quomodo famem & omnem aduersitatem debent pati .

Item de celo naturali ad patriam & per opositum de scelere contra naturam | pugnare contra patriam & de exēplis ad hoc .

Capitulum . xiii . qualiter Alfonsus . xi . predictus obsedit famosum oppidum de Gibraltar & de peste superuenienti in castris & de perseuerantia in obsidione in qua tandem obiit relicto Petro filio suo herede in regnis .

De lamentabilibus sed memorandis uerbis Alfonsi ad suos tempore mortis prolatis .

De aliis prudentibus & grauibus sentenciis & futuris uaticiniis cuiusdam sapiētis ad Petrum cum summa libertate habitis & de differentia inter regem & tyrannum .

Quod nulla laus immo uituperium est patri | iniquū filium licet heredem dimittere .

De optimo principe qui morti elegit pro augendo rem publicam & de exemplis & documentis antiquorum ad hoc & de sedentibus Rome & in imperio .

40 Capitulum . xiiii . de Petro primo rege Castelle & Legionis & de aliquibus dotibus nature eiusdem Petri & de uxore eius Blanca & de causis odiorum inter eum & eādem uxore | & de Petri innumeris crudelitibus & quomodo plurimos fratres & nobiles impie & iniuste occidi iussit .

Quomodo fuit maleficiatus cū uxore & an maleficio uel arte magica | odium uel amor induci possit & de exemplis & documentis ad hoc .

Capitulum . xv . de prole regis Petri & de quibusdā uiciis quibus forduiit & de seuiiciis quas in propinquos & regnicolas exercuit .

Quomodo crudelis non nisi occidendo tutus esse credit & de pulchris documentis & de exemplis antiquorum principum crudelium .

De pulchra similitudine eorum qui tyranno famulantur calculis compotorum & de condicionibus tyranni .

Capitulum . xvi . de singulari & detestanda cede iussu regis Petri facta de rege Granate dicto Rubeo & de aliis homicidiis nobilium & cuium apud Tolletum factis & de irreuerentia eius ad matrem & de aliis occurrentibus . Item agitur de principibus qui crudelitati addunt auariciam & rapacitatem .

De securitate seruanda a regibus his quos affeclurant & de exemplis & documentis ad hoc .

Capitulum .xvii. quomodo Henrricus & alii fratres regis Petri fugientes eius seuitiam regem Aragonum petierunt & de bellis inter dictum Petrum & regē Aragonū & fratres Petri & quomodo Henrricus regni titulum assumpsit & regnum Castelle potēter ingreditur & de aliis occurrentibus .

Capitulum .xviii. quomodo rex Petrus & princeps de Gales cum copiis Anglicorum pugnauerunt cum Henrico qui pro ea uice uictus fuit & qualiter fugit in Franciam & re collectis gentibus Petrum insequitur & tandē eum interfecit apud oppidum de Montiel & de aliis dignis rebus que pro tunc acciderunt inter eos .

Item quomodo princeps crudelis nunq̄ est tutus & clemens semper est bene sociatus & de exemplis ad hoc .

Qualiter crudelis crudeli morte sepe extinguitur .

Quod iniqua opera in caput perpetrantium uertuntur .

Item quomodo homicidia priucipum puniuntur in futuris generationes .

De preclaris uerbis cuiusdā bufonis ad Petrum iam percussum & de sedentibus Rome & in imperio .

Capitulum .xix. de Henrrico .ii. rege Castelle & Legionis & de calamitatibus quas passus est post interfectionē fratris & qualiter predicta fratricidia Petri & sua in eis & eorum posteritate punita creduntur .

Item de obediencia coacta non refutanda & de exemplis ad hoc .

De ambitione punita eorum qui regnandi gratia in fratres seuiunt & de sacris & antiquis exemplis ad hoc .

Capitulum .xx. quod regum delicta pro rei publice quiete plerumq̄ aliqua tolleranda sunt non uindicanda & de malis que secūtur ex talibus homicidiis & uindictis quod

ostenditur plurimis auctoritatibus & exēplis sacre scrip-
ture & de ceteris incidentibus tempore huius Henrri-
ci: presertim quomodo imperator Cōstātinopolitanus Ro-
mam uenit & fecit unionem cum ecclesia occidētali & de
sedentibus Rome & in imperto .

42

Capitulum .xxi. de Iohanne primo rege Castelle & Le-
gionis dicti Henrri-
ci filio & de clarissimis uxoribus &
filiis eius & de bello cum Portugalesibus & de causis
eius & de infelici fine eiusdem belli .

Item de matrimoniis que plerumq̄ prestant causam tur-
bationibus regnorum .

Item quomodo superbia & insolētia facit hostes uictores .

Item non est glorandum de potentia & fortitudine & de
exemplis & documentis ad hoc .

Capitulum .xxii. de secundo bello inter Iohannem regē
& ducē Alencastrie filiū regis Anglie & de causis eiusd
belli & de cladibus & malis & tandem de felici concor-
dia per matrimonium Henrri-
ci filii Iohannis regis cum
Catherina filia dicti ducis & de inopinata & festina mor-
te eiusdem regis Iohannis & de illius uirtutibus & acci-
dentibus suo tempore in ecclesia dei .

Item quomodo principes debent seruare festa ab ecclesia
instituta & de pena transgredientium & de exemplis &
documentis ad hoc & de sedentibus in Romana cathe-
dra & imperto .

43

Capitulum .xxiii. de Henrrico .iii. Iohannis filio rege
Castelle & Legionis & de clarissimis filiis eius & de in-
fante Fernando eius fratre minore natu postea rege Ara-
gonum & de uxore & inclitis filiis eius .

Item quomodo boni principes licet paruo tēpore regnēt
magno tempore uiuere censendi sunt .

De punitione faciēda a principibus cum moderatione
& clementia .

Q. non recte flagitiosi alios corrigunt & de exemplis antiquorum & documentis ad hoc.

Item de periculo quod regno iminet ex multis filiis regis. Capitulum .xxiii. de uirtutibus huius Henrici .iii. presertim de ingenti eius religione & de iusticia & liberalitate demum de filiabus eius & quibus nupsērunt presertim de uirtutibus Marie que data est uxor regi Aragonum & de tempestina morte dicti Henrici & de occurrentibus suo tempore.

Item quomodo principes expellere debent a regno pestilentes & inutiles homines.

Item quomodo principes debent sapientes penes se habere & q̄ maiora bona consecuntur ex sapientibus q̄ fortiter bellantibus & de exemplis & documentis ad hoc.

Item quomodo officiales boni non sunt mutandi in re publica & de exemplis & documentis ad hoc.

Item agitur in eodem capitulo de fidelitate quam fratres & atinentes debent regi & de sedētibz Rome & in imperio.

47

Capitulum .xxv. de Iohanne .ii. Henrici filio rege Castellę & Legionis & de eius magna nobilitate & quomodo descendit ab omnibus principibus orbis.

Item de Catherina matre eius & Fernando patruo tutoribus eius & de uxoribus & filiis & filiabus suis & de preclaris uictoriis Fernandi contra Mauros tempore infante Iohannis.

Quomodo cū maxima strenuitate recuperauit antiquerā & de singulari fide & ingentibus uirtutibus Fernandi infantis.

Item quomodo principes debent esse cupidi glorie non pecunie & de preclaris principibus qui magna auri pondera refutarunt ut gloria uictorie potirentur.

Item de honore uictorie per fideles subditos attribuendo

regi & de exemplis ad hoc .

Capitulū .xxvi. de uacatione regni Aragonie per obitū Martini regis tempore dicti Iohannis regis Castelle & de compeditoribus in dicto regno & qualiter Fernādus cum presidis regis & regni Castelle regnum Aragonie obtinuit captiuato Vrgelenſi comite .

Capitulum .xxvii. de ſingulari cura & induſtria Iohānis regis Castelle & Fernandi regis Aragonum pro extirpatione ſciſmatis in dei eccleſia & qualiter pro bono unionis ſe ſubtraxerunt a Benedicto .xiii. : & quomodo ſūmis affectibus laborarunt pro congregatione concilii Conſtantiē & de unione inde ſecuta .

Capitulum .xxviii. quomodo Iohannes rex Castelle duxit uxorem inclitam Mariam filiam Fernandi patruſui & de Matrimonio Henrici infantis cum Catherina ſore Iohannis & de diſſidiis ex ea cauſa ſubortis & de Iohanne rege Nauarre & Blanca uxore eius & de Aluaro de Luna miro modo accepto regi Iohanni & quomodo Iohannes rex Nauarre & fratres eundem Aluarum perſecuti ſunt .

Item de ſcandalis & malis que ſecuntur ex conubiis clādeſtinis inter principes & magnates & de exēplis ad hoc .
Item de moderatione tenenda in proſperitate .

Capitulum .xxix. de inteſtinis diſſidiis inter Iohannem regem Castelle & Alfonſum & Iohannem reges Aragonum & Nauarre & fratres ſuos occasione Aluari & quomodo infans Henricus a Iohanne rege Castelle fuit bis incarceratus & tandem relaxatus & de magna congregatione exercitus utruſq; partis & de concordia inter eos facta per mediationem legati apoſtolici & reginarum Castelle & Aragonie .

Item de malis que ſecūtur ex priuatis diſſenſionibus potentum & de exemplis ad hoc .

Item quomodo seruietes regibus inuidere non debent
ceteris regibus acceptis & de pulchris exemplis & docu-
mentis ad hoc .

Itē de periculoso bello & dissidio intestino & domestico .

Capitulum .xxx. de clarissima uictoria Iohannis regis
Castelle contra sarracenos in ualle Granate & de iterata
discordia inter Iohannem regem Castelle & Iohannē re-
gem Nauarre & infantem Henrricum propter Aluarum
de Luna & quomodo obsederunt oppidum de Medina
ubi degebant rex Iohannes & Henrricus & multi baro-
nes & de reuerentia ei exhibita & fuga Aluari .

Item de laudibus Alfonsi regis Aragonum .

Capitulum .xxxii. de redditu Aluari ad regem & iterata
discordia & de bello apud oppidum de Olmedo in quo
Iohannes rex Nauarre & Henrricus & sibi adherentes
fuerunt uicti & de confiscatione dominiorum suorum &
tandem de concordia secuta & de laudibus regine Ma-
rie consorte regis Iohannis .

Itē de infelici exitu illorū qui contra regem arma mouēt .

Capitulum .xxxiii. de ingenti affectu Iohannis regis Ca-
stelle ad Aluarum de Luna & tandem quomodo ob Al-
uari insolentiam amor in odium mutatus est .

Item quomodo singularius corda regum sunt in manu
dei & de mobilitate regalis animi .

Quomodo sepe odiunt quos dilexerunt & de multis exē-
plis & documentis antiquorum ad hoc .

Item quomodo amici & dilecti non statim abiciendi sūt
etiam si delinquant .

Item quomodo est periculosa dilectio regum & de exem-
plis ad hoc .

Capitulum .xxxiiii. quomodo Aluarus de Luna predi-
xit ruinam suam quem tandem Iohannes rex Castelle
apud ciuitatem Burgēn incarcerationi & facto legitimo

processu decolari publice iussit dominiis & bonis partum
confiscatis / partum filiis concessis .

Item de insolentia illorum qui abutuntur amiciciis regum .

Item quomodo prospera parum durant .

Narrantur preclara antiquorum exempla qui post mag-
nas prosperitates graues aduersitates passi sunt .

Item quomodo dicitur uere felix qui bene moritur .

Item quomodo non sunt dirruenda sepulchra eorū quos
uincimus .

Capitulum . xxxiiii . de uirtutibus regis Iohannis & de
eius felici obitu & de assumptione Henrrici . iiii . filii eius
in regem eo uiuente & de obitu Alfonsi regis Aragonū
apud Neapolim & de illius uirtutibus .

Item quomodo sapientes sepe contra ueritatem blandi-
untur principibus & de exemplis ad hoc .

Capitulum . xxxv . de scismate in ecclesia dei extirpato
apud Constantiam tempore huius Iohannis regis Ca-
stelle & de Martino papa ibi electo & de Eugenio eius
successore & de congregatione concilii Basiliē tempore
eiusdem Eugenii & de infelici exitu illius congregationis
& ceteris occurrentibus suo tempore .

49

Capitulū . xxxvi . de Henrrico . iiii . filio Iohannis mo-
derno rege & quomodo in inicio regni sui quietauit om-
nes differentias cum Iohanne rege Nauarre sibi reconci-
lians barones extra regnum existentes & demum quo-
modo post prestitam obedientiam Calisto pape . ii . no-
uiter assumpto regnum Granate potenter ingreditur &
quomodo duxit uxorem sororem regis Portugalie .

Item quomodo principes anteq̄ congregiantur in bellis
debent offerre deo uota & sacrificia & oblationes .

Capitulum . xxxvii . de dissidio inter Iohannem regem
Nauarre & Carolum filium suum & qualiter Henrricus
rex Castelle ingreditur aliquas terras Nauarre eas sibi

subiiciens . deinde qualiter reges Francie & Castelle se mutuo uiderunt specialiter super facto principatus Cathalonie Iohanni regi Aragonū rebellantis & quomodo Henricus rex Castelle summa moderatione usus dominiū Cathalonie sibi oblatum non admisit & de causis tante moderationis .

Item quomodo principes debent uti moderatione & nō sibi subicere cuncta que possunt & de exemplis & documentis antiquorum ad hoc .

Item quomodo sepe ex mutua colloctione magnorum principū inuidie & dissidia oriuntur & de exēplis ad hoc .
 Capitulum . xxxviii . qualiter tempore huius Henrici . iiii . oppidum de Gibraltar & Archidona & plura alia loca recuperata sunt Mauris expulsis & de uirtutibus & preconis huius Henrici piis operibus presertim qualiter fuit magnificus & liberalis .

Item de liberalitate que congruit principibus & quomodo debet esse moderata nec uergat in dantis & rei publice damnum & de plurimis documentis & exemplis ad hoc .

Capitulum . xxxix . de strenuitate huius Henrici . iiii . & experientia in rebus bellicis demum de eius humanitate & temperantia : modestia : sobrietate & ceteris uirtutibus & quomodo fugiebat ornatum regum & queuis molia delicamenta & qualiter plurimos nobiles in altum euexit & quomodo delectabatur in uenationibus & musicis concentibus .

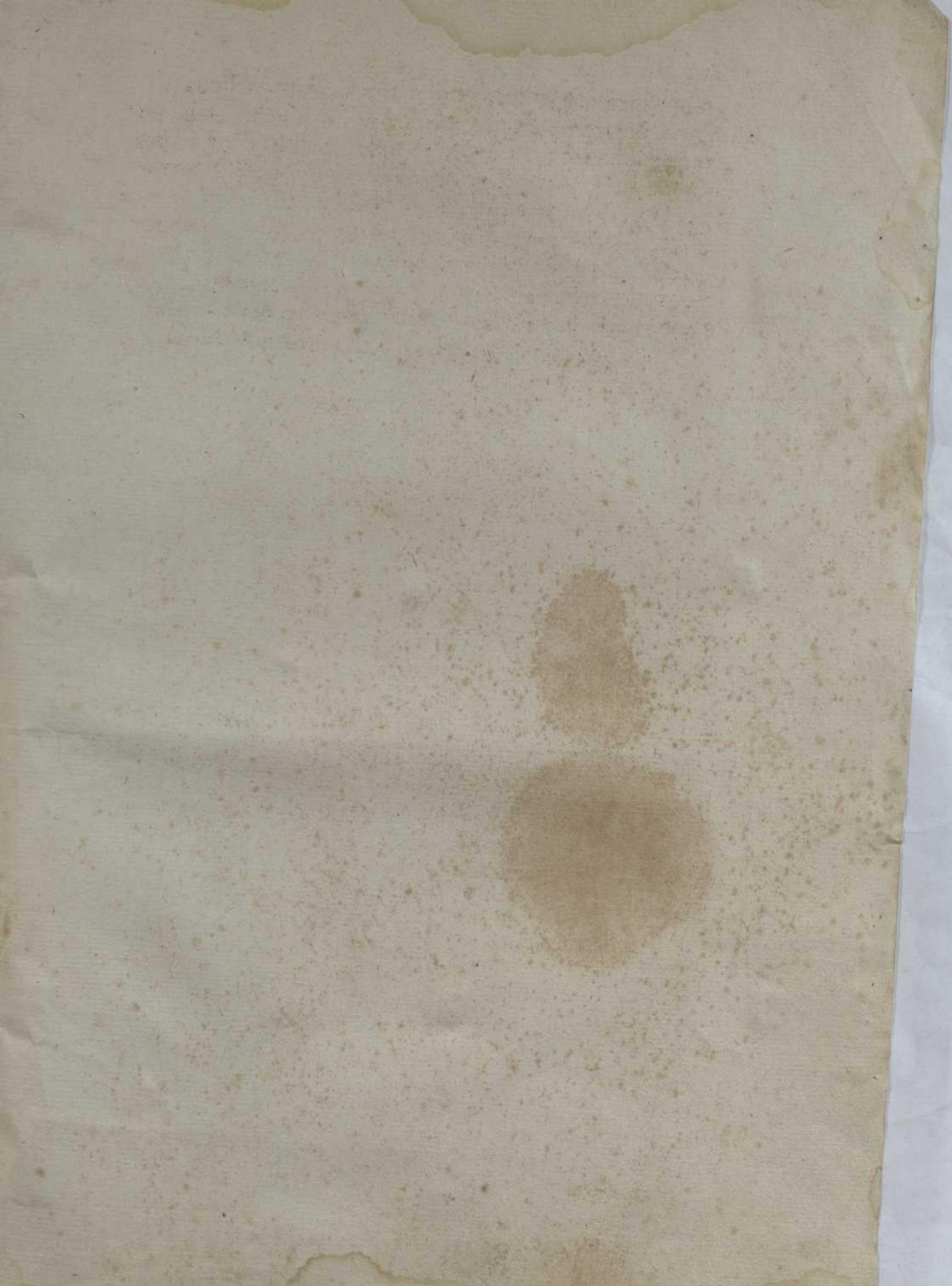
Item quando & quomodo principes dum uiuunt sint laudandi .

Item quomodo naturaliter principes diligunt & exaltant eos qui secum sunt connutriti & de exemplis & documentis ad hoc .

Item quomodo principes debent esse temperati & sobrii

& de documentis & exemplis antiquorum ad hoc .
Item de incomodis que principibus obueniunt ex im/
moderata uenatione & de exemplis & documētis ad hoc.
Capitulum . xl . de his que acciderunt in ecclesia tempo/
re huius Henrri . iiii . & de Nicolao : Calixto : Pio &
Paulo Secundo romanis pontificibus qui suo tempore
preuerunt & de illorum laudibus ac preclaris gestis .
Item de opusculis & libris edditis ab auctore huius libri
dedicatis eidem Paulo summo pontifici & de Frederico
. iii . imperatore & quomodo bis Romam arcessiuit.

**Explicit tabula materiarum
& rerum in hoc libro contē/
tarum .**

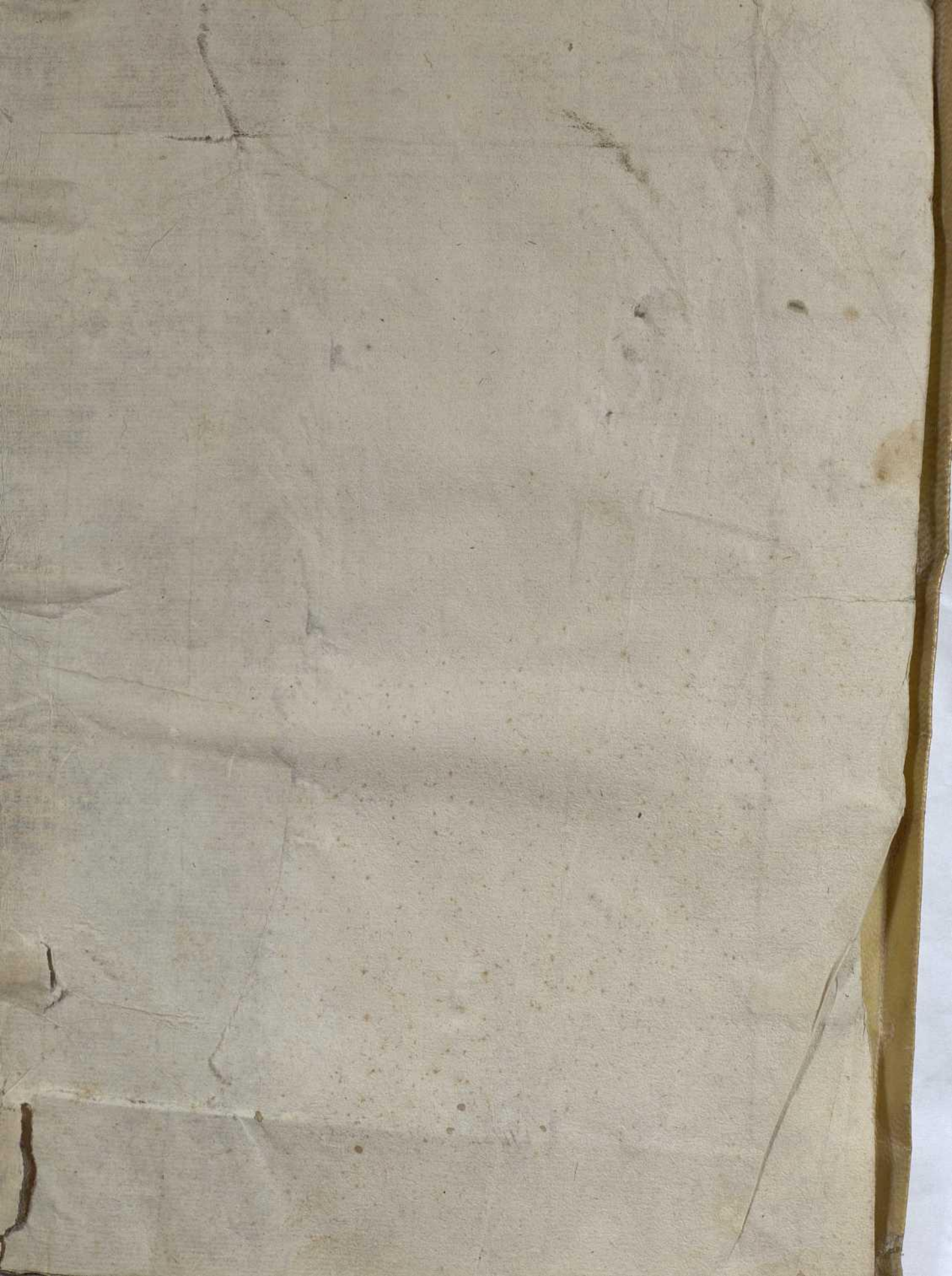

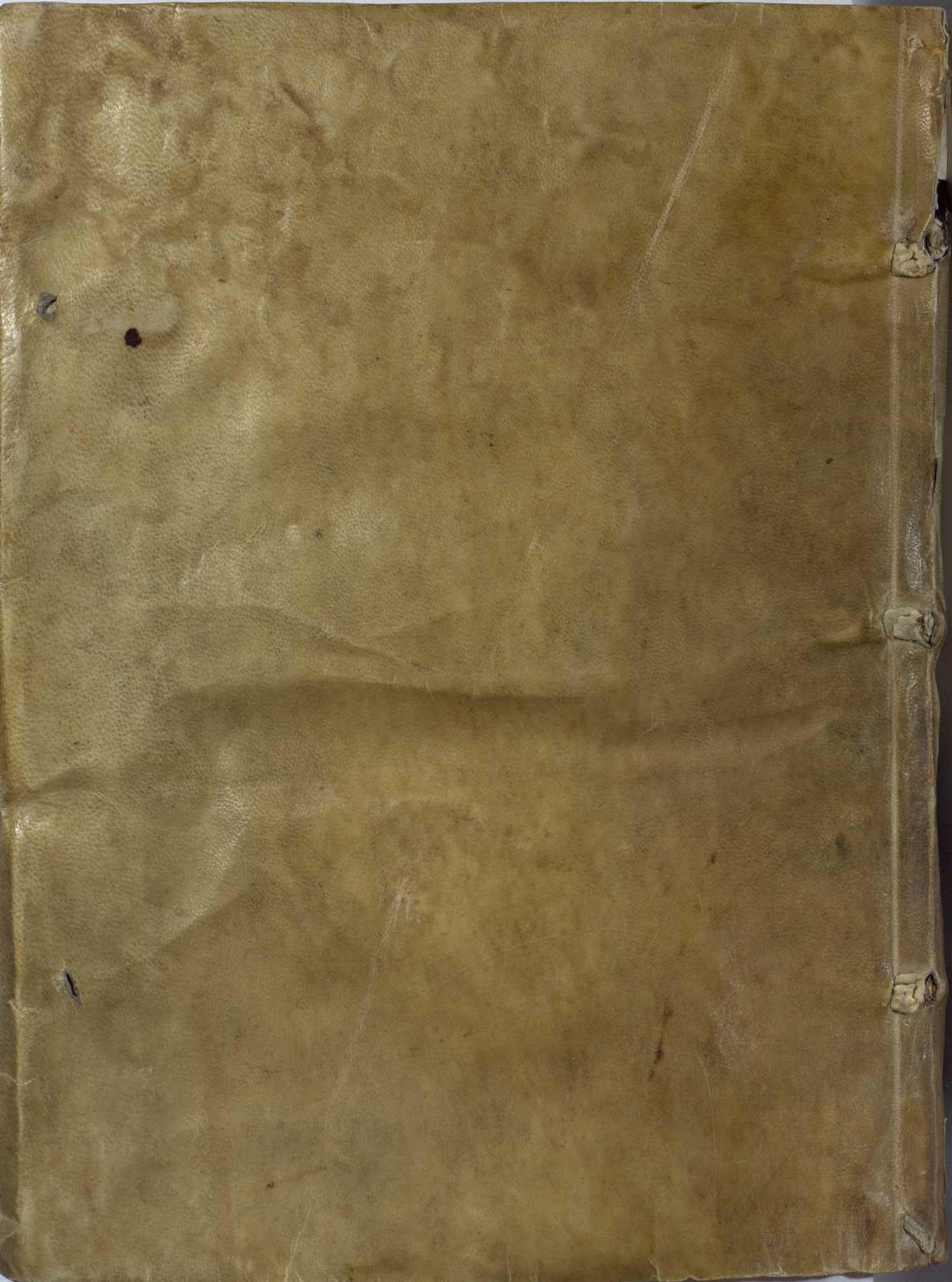

Clancherz
de
Arvalo

Historia
Hispanica

Roma
1469

CAJA
2-13